

Çeçen Halkının Toplumsal Kimliğinin Yapısı

Seiichi Kitagawa*

Giriş

Çeçenistan Cumhuriyeti SSCB döneminde bugünkü İnguşetya Cumhuriyeti ile birlikte Çeçen-İnguş Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ni oluşturuyordu. Günümüzde Çeçenistan uluslararası hukuka göre Rusya Federasyonu'na bağlı bir cumhuriyetken, egemen devlet olarak Çeçen-İçkerya Cumhuriyeti'nin kuruluşunun ilan edildiği 1991 yılından beri Rusya Federasyonu ile Çeçenistan arasında çatışma devam etmektedir. 1994-1996 yılları arasındaki Birinci Çeçen Savaşı'nın sonucu olarak bağımsızlık yanlıları, uluslararası toplum tarafından Çeçenistan'ın bağımsızlığı tanınmadıysa da, Rusya Federasyonu hükümetinden fiili bağımsızlığı elde etmiştir. Çeçenlerin Rusya'ya karşı savaşı 3 yıldır devam edebilmesinin arkasında bağımsızlık ve ulusal ittifak isteyen güçlü milli iradesi vardı ve sadece Cahar Dudayev'in karizmasından kaynaklandığını söylemek doğru değildir. Fakat 1997 yılından sonraki duruma bakarsak, Grozny hükümetinin hâkimiyet gücü sınırlı kalmış ve her bölgeyi çeşitli silahlı gruplar hükmediyordu. Hükümetin hâkimiyet gücünün eksikliği 1999-2000 yılları arasında devam eden, hatta günümüzde de dağlık

kısımda devam eden İkinci Çeçen Savaşı'nın dolaylı sebebiydi. Savaş zamanındaki güçlü birlikteliğe rağmen barış zamanında Çeçenlerin sergilediği kargaşa, Çeçen toplumunun ulusal bilinç gibi unsurlardan farklı bir ilkeyle hareket ettiğini bize düşündürmektedir.

Rus Çarlığı zamanında Terek Guberniyası'na bağlı Grozny vilayeti olan günümüzdeki Çeçenistan Cumhuriyeti'nin alanı Rus Devrimi'nden sonra 1920 yılında Kuzey Kafkasya Dağlılar Cumhuriyeti'nin bir kısmı olmuştur. Bolşevik'in zafere kavuşması münasebetiyle Devrim Komitesi'nin kontrolü altına alındıktan sonra Dağlılar Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ne bağlanmıştır. 30 Kasım 1922 tarihinde bu özerk cumhuriyetten ayrılmak şeklinde Çeçenistan Özerk Oblastı oluşturulmuş ve o dönemde Grozny bu oblastın dışında kaldığı halde bu şehirde oblast hükümeti kurulmuştur. 1929 yılında Grozny şehri, Grozny oblastı ve Sunja Kozak bölgesi Çeçenistan Özerk Oblastı'na bağlanmıştır. 1934 yılında İnguşetya Özerk Oblastı'yla birleştirilip Çeçen-İnguş Özerk Oblastı oluşturulmuştur. İdari merkezi Grozny olarak belirlenmiştir. 5 Aralık 1936 tarihinde Çeçen-İnguş bölgesi Özerk Cumhuriyeti konumuna yükselmiş, ama 23 Şubat 1944 tarihindeki bütün Çeçenler ve İnguşların sürgünü münasebetiyle Çeçen-İnguş Özerk Cumhuriyeti lağvedilmiştir. Bu durum 9 Ocak 1957 tarihinde SSCB Yüksek Sovyeti tarafından Çeçen-İnguşların geri dönüşüne izin verilmesi ve 11 Ocak 1957 tarihinde Çeçen-İnguş Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin tekrar kurulmasına karar alınmasına kadar devam etmiştir. Tekrar kurulan cumhuriyete Stavropol Krayı'ndan Kargun, Naur ve Şolki rayonları verilmiştir. Bu; Kuzey Osetya, Da-

269

(*) Prof. Dr., Tohoku Üniversitesi Uluslararası Kültür Araştırmalar Bölümü. Emekli Öğr. Üyesi.

(**) Türkçeye Çeviren: Keisuke WAKIZAKA; Arş. Gör., Antalya AKEV Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü.

(***) Bu makale, Ortak Proje olan "Kyū-Sorenkenniokeru Shiminteki Aidentitino Kenkyū [Eski Sovyet Coğrafyasındaki halkların Kimlik Yapısı üzerine Araştırmalar]"nın bir bölümü olarak 1999 yılında Tohoku Üniversitesi'ne Seiichi Kitagawa tarafından teslim edilen araştırma raporu "Chechen-Shiminno Shakaiteki Kizoknibiki"nin Türkçe çevirisidir.

ğistan ve Gürcistan'da kalan Çeçen bölgelerinin yerine verilmiştir.¹

23-25 Kasım 1990 arasında düzenlenen Çeçen Milli Kongresi Bütün Çeçen Halk Ulusal Kongresi'nin lideri Cahar Dudayev'i yönetim kurulu başkanı olarak seçmiş ve Nohçö Çeçen Cumhuriyeti'nin kuruluşunu ilan etmiştir. Buna karşın, Cumhuriyeti Yüksek Sovyeti ise 27 Kasım'da Çeçen-İnguş Cumhuriyeti'nin egemen devlet olduğunu ilan etmiştir. 12 Temmuz 1991'de Bütün Çeçen Halk Ulusal Kongresi 2. Genel kurultayı Nohçö Çeçen Cumhuriyeti'nin ne SSCB'ye ne de Rusya Federasyonu'na katılmayacağını ilan etmiştir. Bu yılın Ağustos ayında Moskova'da darbe girişimi meydana gelirken, Grozny'da ise SSCB Komünist Partisi Çeçen-İnguş Parti Komitesi, Yüksek Sovyet ve hükümet darbecileri desteklemiştir. Bütün Çeçen Halk Ulusal Kongresi buna protesto ederek Çeçenistan'ın SSCB'ye Rusya'dan ayrılması için faaliyeti başlatmıştır. 4 Eylül günü Dudayev Yüksek Sovyet'in dağıldığını ilan etti ve 6 Eylül'de ise Dudayev yanlısı olan halk ve Bütün Çeçen Halk Ulusal Kongresi'nin koruma askerleri Yüksek Sovyet binasını işgal etmiştir. Sonuç olarak Yüksek Sovyet Başkanı Doku Zaugayev istifa etmiş ve sonraki gün Olağanüstü Sovyet oluşturulmuştur. Bu seçimin idaresi işlevine sahipti. Fakat 17 Eylül'de Bütün Çeçen Halk Ulusal Kongresi Yönetim Kurulu Olağanüstü Sovyet'i dağıtıp onun işlevini aldı ve 27 Ekim'de cumhurbaşkanı seçiminin, 27 Kasım'da ise yüksek Sovyet parlamenterleri seçiminin düzenleneceğine karar verilmiştir. Bu sırada İnguş bölgesinin merkezi Nazran'da 15 Eylül'de İnguş bölgesinden seçilen Özerk Cumhuriyeti Yüksek Sovyeti parlamenterleri tarafından toplantı düzenlenmiş ve Nazran bölgesinin İnguş Cumhuriyeti olarak ayrılıp Rusya Federasyonu içinde kalmasına karar alınmıştır. Ayrıca 30 Kasım-1 Aralık arasında düzenlenen referandumda İnguşetya Cumhuriyeti'nin kuruluşu kabul edilmiş ve 4 Temmuz 1992

tarihinde Rusya Federasyonu Yüksek Sovyeti'nin ilanı ile hukuken de onaylanmıştır.²

Bunun sonucu olarak, Çeçen-İnguş Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Çeçenistan Cumhuriyeti ve İnguşetya Cumhuriyeti'ne bölünmüştür. Bu bölünmeden dolayı Grozny, Gutermes ve Argun Çeçenistan'da kalırken Malgobek ve Nazran şehirleri ise İnguş Cumhuriyeti içinde kalmıştır. Yeni sınır olarak 1934 yılında birleşmeden önce var olan sınır tekrar çizilmiş ve Açkhoy-Martan, Grozny, Nadtereçny, Naur, Nojay-Yurt, Şali, Şolki, Şatoy (Sovetskoye), Urus-Martan ve Vedenno rayonları Çeçenistan toprağı olmuş ve Nazran ve Sunja rayonları ise İnguşlara verilmiştir.³ Böylece Çeçenistan Cumhuriyeti'nin yüzölçümü 173000 km² oldu ve Çeçenistan 12 rayon ve 5 şehirden oluşturulmakta olmuştur.⁴

Günümüzde Naur ve Şolki rayonları (ikisi birlikte 4000 km²) Terek Nehri'nin kuzey tarafında, başkenti Grozny dâhil diğer rayonlar ve şehirler (toplam 133000 km²) ise güney tarafında yer almaktadır. İnguşların toplu şekilde yaşadığı Sunja rayonu'nun bir kısmı Çeçenistan'a aittir.

Burada Dudayev ve meclis arasındaki gerginlik tırmanmış ve 1993 yılının Mart ayında Dudayev meclisi dağıtmış ve cumhurbaşkanı tarafından doğrudan hakimiyet sistemi uygulamıştır. Dudayev'e karşı suikast girişimi meydana geldikten sonra Dudayev yanlısı militanlar art arda hükümet binaları işgal etmiştir. Meclis ise cumhurbaşkanına

- (1) Nikolay F. Bugay ve Askerbiy M. Gonov, *Kavkaz: Narodı v Eshelonax* [Kafkasya: Kademelerdeki Halklar], Moskva: İnsan, 1998, ss. 310-312; "Ot Sheykh Mansura do Generala Dudayeva [Şeyh Mansur'dan General Dudayev'e kadar]", *Nezavisimaya Gazeta* (12. 11. 1991).
- (2) *Rossiya-Chechnya: Tep' Oshipok i Prestupleni* [Rusya-Çeçenistan: Hatalar ve Suçların Zinciri], Moskva: Memorial, 1998, ss. 23-35; Flemming Splidsboel-Hansen, "The Chechen Revolution: the Response of Moscow", *Central Asian Survey*, Cilt 13, Sayı 3, 1994, ss. 395-407; Marie Bennigsen-Broxup, "After the Putsch 1991", *The North Caucasus Barrier*, Marie Bennigsen-Broxup, Der., London: C. Hurst & Co. Publishers, 1992, ss. 221-240.
- (3) Michael Rywkin, "The Communist Party and the Sufi Tariqat in the Checheno-Ingush Republic", *Central Asian Survey*, Cilt 10, Sayı 1-2, 1991, ss. 133-145.
- (4) Yusha Aydayev, *Chechnya: İstoriya i Couremennost'* [Çeçenler: Tarih ve Günümüz], Moskva: Mir Domu Tvoemu, 1996.

güveni cumhurbaşkanının güvenini sormak için referandumun yapılacağına karar almış ama nihai olarak gerçekleştirilmemiştir. Böyle bir durum altında Nadtereçny, Urus-Martan ve Argun'da Dudayev karşıtı silahlı gruplar oluşturulmuştur. Rusya'da 1993 yılının Aralık ayındaki yeni parlamenterler seçiminden sonra yeni anayasa ilan edilmiştir. Bu anayasada Çeçenistan Cumhuriyeti'nin kendi toprağı olduğu belirtildiğinden dolayı 1994 yılının Ocak ayında Dudayev yönetimi kendi devlet adını Çeçen-İçkerya Cumhuriyeti olarak değiştirmiştir. 16 Aralık 1993'te Dudayev karşıtı Umar Avturkhanov Nadtereçny'da Çeçenistan Cumhuriyeti Olağanüstü Yüksek Sovyeti'ni kurmuştur. 1994 yılının yaz mevsiminden beri Dudayev yanlısı ve Avturkhanov yanlısı gruplar arasında küçük çatışmalar olmuştur. 3 Temmuz'da Olağanüstü Yüksek Sovyeti Çeçen Halk Kongresi'ni çağırması ve kongre Sovyet'e tam yetkiyi vermiştir. Buna bağlı olarak Avturkhanov Rusya Cumhurbaşkanı'na Olağanüstü Yüksek Sovyeti'nin Çeçenistan'daki tek meşru hükümeti olarak tanınmasını talep etmiştir. Dudayev, Avturkhanov'u ihanet etmekle suçlayıp seferberliği ilan etmiş ve durum oldukça tehlikeli olmuştur.

Avturkhanov yanlısı gruplarının Grozny'yi ele geçirme girişimi başarısız olunca Aralık ayında Rus ordusu ciddi olarak müdahale etmeye başlamıştır. Ayrımsız şiddetli bombardımanın sonucu olarak 1995 yılının Şubat ayında Grozny işgal edilmiş ve cephe güneydeki dağlık bölgeye geçmiştir. Avturkhanov'un yerine Zaugayev geçici hükümetinin başına gelmiş ve Aralık ayında güveni sormak için referandumu düzenlemiştir. 22 Nisan 1996 tarihinde Rus ordusu güneydeki dağlık bölgede savaşa devam eden Dudayev'i Gekhi-Çu köyünde füzeyle öldürmüştü, ama bağımsızlık yanlıları cumhurbaşkanı yardımcısı Zelimhan Yandalbiyev'i cumhurbaşkanı olarak seçmiş ve direnişe devam etmiştir. Ağustos ayında bağımsızlık yanlıları Grozny'yi tekrar ele geçirmiş ve bütün Rus ordusu Çeçenistan'dan geri çekilmiştir. 1997

yılının Şubat ayında düzenlenen cumhurbaşkanı seçiminde Aslan Mashadov seçilmiştir. Mashadov; iktidar ve yetkinin Çeçenistan'a fiilen aktarılması ve Çeçenistan'ın hukuken tanınması için Rusya Federasyonu ile müzakereye devam ederken, kırsal kesimde ise savaş dönemindeki bölge komutanları ve savaş komutanları kendi hâkimiyetlerini kurmuş durumdaydı. Ayrıca eski cumhurbaşkanı Yandalbiyev, eski dışişleri bakanı Udugov ve Mashadov yönetimindeki cumhurbaşkanı yardımcısı Arsanov gibi kişilerin yer aldığı Mashadov karşıtı grup oluşturulmuş ve silahlı gruplar ve radikal İslamcılarla ilişkileri kurmuştur. 1999 yılına girince Mashadov ve bu grup arasındaki gerginlik şiddetlenmiş ve bu gerginlik devlet sisteminin ne kadar İslamlaşması gerektiği üzerindeydi. Ayrıca silahlı gruplar Dağıstan'ın her yerini saldırmaya devam etmiş ve Çeçenistan'ın içinde ve dışında yerli halklar ve yabancılar sıkça kaçırılmışlardır. Böyle bir durumda 1999 yılının sonbaharında Şamil Basayev ve Amir Hattab gibi komutanlar liderliğindeki Çeçen silahlı grubun Batı Dağıstan'ı işgal etmesi sebebiyle Rus ordusu Çeçenistan'a tekrar girmeye başlamıştır. 2000 yılının Şubat ayında başkenti Grozny işgal edilmiş ve Bislan Gantemirov'un liderliği altında Rusya yanlısı hükümet kurulmuştur.

Çeçenlerdeki böyle oldukça karışık siyasal ilişkiler, Çeçenlerin devlet ve topluma bakışının, yani kendisini nasıl devlet ve toplumun mensubu olarak nitelendirdiği ile alakalı perspektifin çok çeşitli olduğunu göstermektedir. Burada 1991-1999 yılları arasındaki siyasal duruma bakarak Çeçenlerin toplumsal kimlik yapısının nasıl değiştiğini etnisite, bölge, toplumsal örgütler ve din boyutlarından inceleyeceğiz.

1. Çeçen Devleti'nin Etnik Kimliği

1-1. Rus Nüfusunun Göçü

1989 yılındaki genel nüfus sayımına göre Çeçen-İnguş Özerk Sovyet Sosyalist

Cumhuriyeti'nin toplam nüfusu 1270429 kişiydi ve onlardan Çeçenler 734501 kişi, İnguşlar 163711 kişi ve Ruslar, Ukraynalılar ve Belarussular'ı kapsayan Slav nüfusu 308935 kişiydi.⁵ SSCB döneminde şehir nüfusunun oranı yaklaşık %40'ken, 1991 yılından sonra meydana gelen ekonomik, siyasal ve toplumsal kargaşadan, özellikle savaştan dolayı şehir nüfusu önemli derecede azalmıştır.

17 Aralık 1995 tarihinde Rusya'da Federal Parlamenterler seçimi düzenlenmiştir. Çeçenistan'da bununla birlikte Çeçenistan Cumhuriyeti lideri Zaugayev'in güvenini sormak için referandum yapılmıştır. Fakat Dudayev yanlıları ve Rus ordusu arasında savaş devam ettiği durum altında, tartışmalar Zaugayev'in lehine oy çıkıp çıkmayacağından daha çok referandumun yapılabilip yapılamayacağına odaklanmıştır. Gazeteci Dmitri Balburov rayonlara göre referandumun gerçekleşmesi ihtimalini hesapladı ve her rayonu referandumun gerçekleşebileceği rayonlar, gerçekleşmeyebileceği rayonlar ve her iki ihtimalin olduğu rayonlar olarak kategorileştirdi (Tablo-2). Referandumun gerçekleşebileceği rayonlar genel olarak Dudayev karşıtı olup Rusya yanlısı olan geçici hükümet tarafından hükmedilmekteydi ve bunun içine başkenti Grozny, ikinci en büyük şehir Gutermes, Batı kısmındaki Nadtereçny rayonu ve Grozny'nun güneyindeki Urus-Martan rayonu gibi yerler de dâhil edilmektedir.

Her iki ihtimalin de olduğu rayonlar Terek nehri'nin kuzeyindeki Naur ve Şolki rayonları ve güneyindeki Açkhoy-Martan ve Şali rayonlarıydı.

Referandumun gerçekleşmeyeceği tahmin edildiği rayonlar ise güneydeki dağlık kısımda yer alan Vedeno, Nojay-Yurt ve Şotoy gibi rayonlardı. Bu tablo ve dil haritasını (Tablo 3) mukayese ettiğimizde ilginç veri ortaya çıkar.

Dil haritasına göre Ruslar ve Rusça konuşanlar Grozny ve Gutermes gibi şehir kesiminde yoğun şekilde yaşamaktadır. Bu, tablo

2'deki referandumun yapılabileceği 2 bölge içindedir. Bu tabloda onların yoğun şekilde yaşadığı bölge, Grozny ve Gutermes'i de içine alarak Doğu-Batı arasında uzanan elips şeklinde ifade edilmektedir. Yoğun Rus nüfusuna sahip olan diğer bölge ise Terek nehri'nin kuzey (sol) kıyısıdır. Bu bölgede Çarlık döneminde Gleben ve Terek Kozak ordularının köyleri vardı. 16. yüzyılda iki kozak grubu Terek nehri'nin sağ kıyısına geçmiş ve bir grup Sunja Dağları'nın doğu yamacına, diğeri ise Terek Deltası'na yerleşmiştir. İşte Sunja Dağları'na yerleşenler Greben Kozakları, Terek Deltasına yerleşenler ise Terek Kozakları olarak adlandırılmıştır. Çeçenler Altın Ordu devleti yıkıldıktan sonra güneydeki dağlık bölgeden Kuzeydeki ovaya inmeye başlamış ve Okoki, Şibtsı ve Miçıkızı gibi Çeçen kabileleri ve Kozaklar arasında Terek nehri'nin sağ kıyısında çatışmalar yaşanmıştır. Bunun sonucu olarak Greben Kozakları 1685 yılında, Terek Kozakları ise 1712 yılında Terek nehri'nin sağ kıyısından sol kıyısına geçmiştir. Böylece Terek nehri Rusya Çarlığı'nın güney hududu olan Kafkasya hattını oluşturmuştur. Çeçenlere bakarsak, 1760 yılında Orstkhoy (Karabulak) kabilesi Staro-Yurt belediyesini kurmuştur. Greben Kozakları ve Çeçenler arasında evlilik olmuş ve Kozaklar Çeçen kültürünü kendi hayatında benimsemiştir.⁶ Ayrıca 18. yüzyılın ortasında 1000 hane Don Kozak ailesi Greben Kozakları ve Terek Kozaklarının yerleşim noktalarının ortasında Terek Semeyny birliğini oluşturmuştur. Bir de 1770 yılında Don Kozakları Mozdok'u kurduktan sonra 517 hane Volga Kozak ailesi Mozdok ve Greben Kozakların yerleşim noktasının ortasında yerleşip Mozdok birliğini oluşturmuş ve onlar Hıristiyanlığa geçen 200 hane Kumuk Kozak ailesi tarafından donatılmıştır.⁷ Böylece Terek

(5) Paul B. Henze, "The Demography of the Caucasus According to 1989 Soviet Census Data", *Central Asian Survey*, Cilt 10, Sayı 1-2, 1991, ss. 147-170.

(6) *Narodı Kavkaza* [Kafkas Halkları], Moskva, SSCB Bilimler Akademisi, 1960, s. 347; Moshe Gammer, *Muslim Resistance to the Tsar: Shamil and the Conquest of Chechenia and Dagestan*, London: Routledge, 1994, s. 1.

(7) John F. Baddeley, *The Russian Conquest of the Caucasus*, London: Longmans, Green, 1908, s. 14.

nehri'nin sol kıyısındaki Kozaklar oluşturulmuştur.

Terek nehri'nin sol kıyısında yer alan Naur ve Şolki rayonları 1957 yılında ilk olarak Çeçen-İnguş Özerk Cumhuriyeti'ne bağlandığından dolayı bu iki rayondaki Ruslar ve Terek Kozak birliği bu iki rayonun Çeçenistan'dan ayrılmasını talep etmektedirler.⁸ Bir de gerçi bu Çeçenistan'ın sınırlarıyla doğrudan alakalar yoktur da, Terek Kozak birliği Stavropol Krayı Ataman Vasili Bondarev bu iki rayonun Stavropol Krayı'na bağlanmasını isteyen Naur'daki Kozakların talebini kabul etmiştir.⁹

SSCB dağıldıktan sonra geleneğe dönüş eğilimi güçlendirildiği sırada Kozak birliklerinin geleneğinin tekrar canlandırılmasını ısrar eden gruplar kurulmuş ve askeri birliğin üniformasını giyenler de görülmeye başlamıştır. Gerçekten de gönüllü asker olarak Transdnyester ve Güney Osetya gibi eski SSCB coğrafyasındaki çatışmalarda yer alan gençler de olmuşlardır. Abhazya'daki savaşta ise Abhazya-Kozak askeri birliği tekrar kurulup Abhazya'yı desteklememiş ve Kuzey Kafkasya'dan şahsen gönüllü olarak katılanlar da vardı. Abhazya'da onlar Çeçenlerle beraber savaşmış, ama Kuzey Kafkasya'da Kozak askeri birliğini oluşturup Çeçenistan'daki savaşa göndermeyi savunanlar Yeltsin yönetimin içinden de çıkmıştır. Moskova da 1995 yılındaki referandumda Zaugayev'in zayıf Rus yanlısı hükümetinin destekçilerini oradaki Kozaklardan bulmaya çalışmıştır. Diğer yandan gönüllü Kozak askerlerinin savaş yeteneğini değerlendirmeyen Rus ordusu doğal olarak Kozak birliklerinin oluşturulmasına karşıydı ve 1995 yılının Mart ayında Kuban Kozaklarının Atamanı Grigoriy Pogrebnoy'e Kozak birliklerinin oluşturulmasına karşı olduğuna dair açıklamayı yaptırmıştır. Muhakkak ki 1996 yılının Mart ayında kurulup cepheye gönderilen gönüllü Kozaklardan oluşan Yermolov Birliği, 200 kişi ölü ve yaralı olduktan sonra savaştan çekilmiştir.

Birinci Çeçen Savaşı'nda Rusya yenilgiye uğradığı halde, 20-22 Ocak 1997 tarihlerinde Stavropol'da düzenlenen Kozak Atamanlarının toplantısında Rus ordusu içinde Kozak birliklerinin oluşturulup Çeçenistan'a sevk edilmesi, Kuzey Çeçenistan'daki Kozak bölgesindeki Rusları korumak için faaliyet göstermesi ve bu bölgesin Çeçenistan'dan ayrılması ısrar edilmiştir. Terek Kozaklarının temsilcilerinden biri Viktor Zaytsev de Terek nehri'nin sol kıyısının Çeçenistan'da kalmasını kabul etmeyeceğini açıklamıştır. Kozak askeri birliklerinin oluşturulmasına dair tasarı Duma'ya teslim edilmiş ve Çeçenistan'a gönderilen Boris Belezovski onların tekrar silahlendirilmesini desteklediğini ifade etmiştir.

Terek Kozakları arasında askeri birliğin oluşturulmasını destekleyen sesinin güçlü olması Çeçenistan içindeki Kozakların zor durumu ile de alakalıdır. 1994 yılının Mart ayında Terek nehri'nin sol kıyısındaki Rus sakinleri, Çeçenlerin işledikleri suçlarının Çeçen yetkilileri tarafından göz ardı edildiğini ileri sürmüştür. 1994 yılının yaz mevsiminde Dudayev yönetimi Don Kozaklarının Atamanı Nikolay Kozitsin ile anlaşma yapmış ve bu anlaşmada Çeçenistan hükümetinin Çeçenistan içindeki Kozakları koruma altına alması ve Don Kozakların Çeçenistan düşmanlarının Çeçenistan'dan geçmesine izin vermemesi belirlenmiştir. Fakat Dudayev yönetimi Çeçen suçluları ve gangsterlerinin Ruslara karşı suçları ve hırsızlıklarını engelleyememiştir. Aynı yılın Aralık ayına kadar 18000 kişi Rus Çeçenistan'ı terk etmiştir.

Daha önce anlatıldığı gibi, eski Kozak toprağına Çeçenlerin göçü 1957 yılındaki geri dönüşten sonra başlamış ve özellikle 1960'lı-1970'lı yıllar arasındaki etnik kaynaştırma politikası sebebiyle dağlık kesimden birçok Çeçen-İnguşlar Terek nehri'nin sol kıyısına, Kozaklar ise Çeçenistan'ın dışına göç etmiştir. Nihai olarak Terek nehri'nin Kuzey öte-

(8) Svetlana Tur'yalay, "V sertse Rossii Vonzzyats'ya Kop'ya Mesti?" [Rusya'nın Kalbine Mızraklar Delik mi Açıyor?], *Komsomolskaya Pravda*, 22. 01. 2000.

(9) *Izvestia*, 23. 02. 2000.

sindeki Naur ve Şolki rayonları'nda Çeçen nüfusu önemli derecede artmıştır. 1997 yılının Şubat ayına girdiğinde Terek nehri'nin sol kıyısındaki Kozakların merkezi Naur ve Şolkovodskoye'ydi. Naur rayonu'nda 1991 yılında 50000 kişi Rus vardı ve nüfusun yarısından fazlasını oluşturmaktaydı, ama 1997 yılında ise yaklaşık 10000 kişiye kadar azalmış ve Çeçen nüfusu Rus nüfusunu aşmıştır.¹⁰ 1991 yılından itibaren bütün Çeçenistan'da nüfus büyük ölçüde azalmıştır. Nüfusu 1989 yılında 1270000 kişiyken 1998 yılında ise tahminen 500000 kişiye, Rus nüfusu ise 50000 kişiye kazar azalmıştır. Bilhassa Grozny'da milli devrimin olduğu 1991 yılında nüfusun yarısı Ruslardı. Bundan 3 yıl sonra onun 3'te 2'si şehri terk etmiş ve geri kalanlar ise şahsen Çeçen toplumuyla ilişki olanlar ve gidilecek yerlerin olmadığı emekli insanlardı. Bombardımanla öldürülenlerin çoğu Ruslardı ve bu Rusların birçoğu da emekli insanlardı.¹¹

Böylece 1995 yılında halen belli bir siyasi anlamı taşıyan Çeçenistan'daki Ruslar İkinci Çeçen Savaşı'na kadar azınlıktan daha çok yok olmakta olan grup gibi görülmektedir. Terek nehri'nin sol kıyısındaki durum basit değildir. Rus ordusunun silahlı hâkimiyeti altında Çeçenler için, Rus nüfusunun olduğu Terek nehri'nin sol kıyısını bırakıp daha saf etnik devleti inşa etmek ya da orayı bırakmayı daha kapsayıcı sivil devleti kurmayı tercih etmek önemli bir konuydu.

1-2. Nogaylar Meselesi

Çeçenistan, Dağıstan ve Stavropol arasında yer alan ova Nogay bozkırı olarak adlandırılmakta ve ağırlıklı olarak hayvancılığa uğraşan Nogay Türklerinin yaşadığı yerdir. Açkurak, Biyaş, Karatübe ve Kayasula gibi yaklaşık 60 tane aul onların memleketidir. Rus Çarlığı ve SSCB dönemlerinde onların yaşadıkları alan Stavropol Vilayeti, Terek Oblastı, Kızılyar Krayı, Vladikavkaz Bölgesi ve Grozny Oblastı arasında paylaşılmış ve 1957 yılında Nogay, Kızılyar ve Tarumov rayonları

Dağıstan'a, Şolki rayonu Çeçen-İnguşeya'ya, Neftekum rayonu ise Stavropol'a bağlanmıştır. Rus Devrimi'nden sonra Rusya Federasyonu içinde Nogay-Kalmık Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ni kurmayı ısrar edenler vardı, ama gerçekleşmemiştir. Ona rağmen, o dönemde Stavropol Krayı'na bağlı Kızılyar Okrugu'nda Nogaylar nüfusun çoğunluğunu oluşturmaktaydı ve bu okrug filen milli özerk bölgesi konumundaydı. Bu okrug; geniş çayır ve çok sayıda evcil hayvanlara sahip olup Hazar Denizi'ne çıkış ve petrol da burada yer aldığından dolayı Stavropol ve Dağıstan arasındaki sorun kaynağıydı. 1922 yılında o dönemde Dağıstan'a bağlı Nogaylara Dağıstan hükümeti geniş özerkliği (Acaristan gibi) tanımayı yemin etmiş, ama gerçekleşmemiştir. Nogay milliyetçileri potansiyel olarak Çeçenistan, Dağıstan ve Stavropol'daki Nogay bölgelerini birleştirip Nogay Cumhuriyeti'ni kurma talebini taşımaktaydı. Nogay bölgesini birleştirme sorunu ikinci (1988 yılı), üçüncü (1990 yılı) ve dördüncü (1992 yılı) milli kurultayının ana gündemi olmuştur. Üçüncü Kurultay'da Rusya Federasyonu içinde Nogay Cumhuriyeti'ni kurma planı kabul edilirken, Rusya hükümetinden cevap yoktu.

Çeçenistan Cumhuriyeti içinde 6884 kişi Nogay Terek nehri'nin sol kıyısının doğu kısmındaki Şolki Rayonu'nda yaşamakta ve onlar özellikle Dağıstan sınırına yakın olan kuzeydoğu kısmında yoğun şekilde yaşamaktadırlar. 1944 yılında Çeçen-İnguş Özerk Sovyet Cumhuriyeti'nin dağılmış ve Grozny Oblastı kurulmuştur. 1957 yılında ise Nogay Bozkırı 3'e bölünmüş ve Kara-Nogay, Kızılyar ve Kraynovski rayonları Dağıstan'a, Kayalsula ve Açikulak Rayonları Stavropol'a ve Şolki Rayonu ise Çeçen-İnguşeya'ya verilmiştir. 1989 yılında Nogay nüfusu 12000 kişiye kadar artmış ama 2000 yılının Şubat

(10) "Ot Sheykha Mansura do Generala Dudayeva" [Şeyh Mansur'dan General Dudayev'e kadar], *Nezavisimaya Gazeta*, 13. 11. 1991; G. Mashtakova, "Cossacks Spell Troubles for Chechnya's Russians", *Moscow News*, 6-12 Şubat 1997.

(11) D. Gakayev, "Rossia-Chechnya: Est' Li Vikhod?" [Rusya ve Çeçenistan: Çıkış var mı?], *Nezavisimaya Gazeta-Stsenarii*, Sayı 7, 1998; Anatol Lieven, *Chechnya-Tombstone of Russian Power*, New Haven and London: Yale University Press, 1993, ss. 45-46.

ayına girdiğinde onun yarısı Stavropol ve Dağistan'a kaçırmıştır. Genel olarak, ekonomik kargaşadan başka Çeçen suç örgütlerinin faaliyetlerine karşı Dudayev ve Mashadov yönetiminin hiçbir şey yapamaması onun sebebi olduğu ileri sürülmektedir. Çeçen Cumhuriyeti tarafına bakarsak, Dudayev Rus hükümetinin Nogay meselesini Çeçenistan'a karşı baskı için kullanacağını tahmin ederek bu meselesinin çözümünü yemin etmiştir. Nogayların siyasal-toplumsal örgütü "Birlik" Türk Halkları Kongresi'ne katılmış ve desteği kazanmıştır. 1992 yılındaki kurultayda Azerbaycan onun talebini desteklemiştir. ¹² Nogay nüfusu Rus nüfusundan daha da azdır, ama onlar gibi Stavropol sınırı tarafında yaşayan Gürcüler ve Gutermes'in doğusunda toplu şekilde yaşayan Dağistanlılarla birlikte Çeçenistan'ın modern sivil devlet olması için kilit noktası olacaktır.

1-3. İnguşların Ayrılması

Daha önce SSCB döneminde Çeçenler İnguşlarla birlikte Çeçen-İnguş Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ne bağlıydı ve resmi dili ise Çeçen-İnguş dili olarak tanımlanmıştır. Fakat 1992 yılında Çeçenler İnguşları dışlayarak Çeçen-İnguş Özerk Cumhuriyeti'nden ayrılmak şeklinde Çeçenistan Cumhuriyeti'ni kurmuştur. Çeçenler kendisini İnguşlardan farklı etnik grup olarak tanımlamıştır ama bu konu hakkında açıklama gerekir. Çeçence İnguşça ve dil açısından bu ikisinin ortasında yer alan Bats dili gibi dillerle birlikte Kuzey Kafkasya dil ailesinin Kuzeydoğu Kafkas dil grubu içindeki Vaynah dillerine aittir. Bu yalnızca akademik terim olmakla kalmayıp Çeçenler ve İnguşların (Çeçence ve İnguşça: Galgay) ortak etnik çerçevesini gösteren terimdir. Onlar için Vaynah (bizim halkımız anlamına gelir) içindeki mesafe, soy açıdan birbirine yakınken tek ortak devlete sahip olamayacak kadar açılmış durumdadır. Çeçenler ve İnguşların birbiriyle "kardeş millet" olduğu, en azından SSCB döneminde resmen kabul edilmekteydi. İnguş

Cumhuriyeti'nden olan Rusya parlamenti Başır Kodzoyev bu konu hakkında böyle anlatmaktadır.¹³

"(Çeçenistan) Cumhuriyetindeki herkesin boyunlarını eğdiren savaş komutanlarının zulmü İnguşetya'ya da ulaştı. Onların soygunculuğu ve kaçırma olaylarından İnguş halkı diğer Kuzey Kafkasya ve Stavropol halkları gibi acı çekti. Ona rağmen Çeçenler ve İnguşlar birbiriyle kardeş olmaya devam etti. İnguş devleti halen Kuzey Osetya'dan akan kendi sığınmacılarımızdan dolayı kendini sıkışmış hissetmesine rağmen böyle öfkeyi aşarak, anayurdunu terk etmek zorunda kalan binlerce sığınmacılara barınak sağlamaktadır."

Bu söz tamamen resmîyetli ifade olsa da Çeçenlerin İnguş imacı sıkça buna ters düşmektedir. Lieven böyle anlatmaktadır.¹⁴

"Ben bir tipik sözü bir yaşlı Çeçen ve bir genç savaşçıdan duydum. Ben Çeçen-İnguş ilişkilerini sordum. Yaşlı adam daha resmîyetli şekilde, bu 2 milletin Rusya tarafından bölünen kardeş olduğunu söyledi. Genç savaşçı ise Çeçencede İnguşları kötülemeye başladı ve suçlayarak sözünü Rusçada bitirdi. Ona göre bu iki millet birbiriyle ilişkiler var ama bu ilişkiler aslan-sırtlan ilişkilerine benzer."

Bağımsızlık yanlısı olan Çeçenler İnguşların bağımsızlığı istemeyip Rusya Federasyon'a bağlı bir Cumhuriyet konumunda kalmayı tercih ettiğinden şikâyetçiydiler. Bu gencin İnguşları sırtlan diye kötülemesi bundan kaynaklanıyor olabilir. Ayrıca Çeçenlerin İnguşlara karşı antipatisi 18. yüzyıldan 20. yüzyıla kadar devam eden Rusya'ya karşı di-

(12) L. Stern, "Mejdu Chechney i Rossiey" [Çeçenistan ve Rusya arasında], *Nezavisimaya Gazeta*, 05. 11. 1992; M. Bondarenko, "Nogayskiy Narod ne Mojet Smirt' tsa c Oshshushsheniem İstoricheskogo Tupika" [Nogay Halkı Tarihsel Çıkmazı Kabul Etmek İstemiyor], *Nezavisimaya Gazeta*, 11. 02. 2000; Sakinat Sh. Gadjeva, *Material'naya Kul'tura Nogaytsev v XIX-nachale XX v* [19. Yüzyıldan 20. Yüzyılın Başına kadar Nogayların Malzeme Kültürü], Moskva: Nauka, 1976, s. 7.

(13) Bashir Kodzoyev, "Sud'ba Vaynakhov" [Vayhahların Kaderi], *Nezavisimaya Gazeta*, 23. 02. 2000.

renişe bakış ile de alakalıdır. Başır Kodzoyev bu konu hakkında böyle açıklama varmıştır:

“Vaynah milletinin Rusya’ya karşı 400 yıllık direnişi’nden dolayı Ruslarla barışamayacağımızla ilgili söylemler propagandadan başka hiçbir şey değildir. Gerçekte 16. yüzyılda ilk Kozak gruplar geldikten sonra tam Birinci Kafkas Savaşı zamanına kadar Rusya’ya karşı dağlık bölgedeki birkaç teypler kendi varlığı üzerinde özellikle eşkiya olarak direniş göstermiştir. Ama Vaynahların çoğu ise yeni göçmenlerle iyi ilişkileri tutuyorlardı.”

Ortak “Vaynah” ismi altındaki hem kültür açısından hem dil açısından birbirine oldukça yakın 2 grup tam farklı devleti oluşturmayı tercih etmiştir: biri bağımsız devleti, diğeri ise Rusya’ya bağlı bir cumhuriyettir.

2. Bölgesel, Kabilesel ve Kavimsel Kimlik

276

2-1. Bölgesel Kimlik

Yukarıda bahsettiğim referandumun gerçekleşeceği tahmin edildiği bölgelerden biri Urus-Martan Rayonu Dudayev karşıtı silahlı grubun lideri olan eski Grozny belediye başkanı Bislan Gantemirov’un siyasal merkezidi. O dönemde Grozny’daki silahlı polislerin çoğu urus-Martanlı, yani Gantemirov yanlılarıydı. Gantemirov Dudayev karşıtı geçici hükümeti ordusunun kumandanıydı ve Zaugayev yönetimine bakan olarak katılmıştır. Diğer yandan doğu kısımdaki küçük şehir Argun bir zamanda Dudayev’in korucularının lideriyken daha sonra şahsi sebeple ondan ayrılan Ruslan Labazanov’un ana merkezidi. Bir de Terek nehri’nin sol kıyısındaki Nadtereçny geçici hükümetin lideri Zaugayev’in sağlam tabanıydı ve aynı bölgede yer alan Şolki Rayonu’na bağlı Tolstoy-Yurt, eski Rusya Federasyonu Parlamentosu başkanı yardımcısı olup bağımsızlık karşıtı olan Ruslan Hasbolatov’un ailesinin yaşadığı yerd.

1995 yılındaki referandum hakkında Rus yanlılarının ova kesimde, Dudayev’in ise dağlık kesimde güçlü olduğunu tabloları kullanılarak anlattık. 1997 yılının Ocak ayındaki cumhurbaşkanı seçiminde ise Mashadov, Yandalbiyev, Basayev ve Udugov gibi adaylardan Mashadov oyların %64,8’ini kazanıp iktidara geçmiştir (Basayev: %22,8, Yandalbiyev: %10,2). Mashadov Dudayev yönetiminin askeri işleri sorumlusuydu, ama doğum yeri ova kesimindeki Nadtereçny Rayonu’ydu. Bu yüzden İslamiyet’e dayalı devleti isteyen köy kesimi ve modern seküler sistemi isteyen şehir kesimi arasındaki dengeyi sağlayan politikanın¹⁵ halkın desteğini kazandığına dair değerlendirmeler yapılmıştır. Böylece Çeçen siyasal hayatında bölge belli bir anlamı taşımaktadır.

Çeçenistan’ın alanı Terek nehri ile kuzey ve güneye bölünür. Terek’in sağ kıyısı Terek nehri’nin dal akımı olan Sunja ırmağı ile kuzeybatı kısmı ve diğer kısımlarına bölünür. Terek nehri’nin kuzey ötesinde bozkır uzanır ve Terek ve Sunja’nın güneyinde ise tepelik alan ve Büyük Kafkasya Dağları uzanır. Geleneksel olarak Sunja ırmağı’nın dal akımı olup Güney Çeçenistan’ı Doğu ve Batı’ya ayıran Argun ırmağı ile Çeçenistan doğudaki Büyük Çeçenistan ve batıdaki küçük Çeçenistan’a bölünürdü. Çeçenler kendi toprağını “Nokhçimohk”, Lanmohk (Dağlık Bölgesi), Ço (İç Çeçenistan) ve Terek-Yiste’ye (Terek Kıyısı) ayırırdı, ama daha sonra bütün halkı Dağlılar (Lamroy) ve Ovalılara (Okharakh) ayırmışlar ve bazen tek ovalılara Nohçi derlerdi.

Sovyet dönemindeki araştırmalar 18. yüzyılda Çeçenler ve İnguşların yaşadıkları yerlerin büyük ölçüde değiştiğini vurgulamaktadır. Artık 17. yüzyılda İnguşlar Terek vadisinde Anguş köyüne sahipti ve 1760’lı-1780’li yıllar arasında Kambilevka ırmağının iki kıyısı ve Açaluk ırmağı boyunca onların birçok yerleşim alanları vardı (Büyük ve Küçük İnguşetya). Onlar Sunja ırmağının hav-

(14) Lieven, age., s. 348.

(15) age., s. 145.

zasında Nazran ve Enderipsu'nun temelini kurmuştur. Çeçenler de Çeçen köyü ve onun çevresinde Hacı Alia-Aul, Asta-Unkul, Jataga, Şikhkerey, Sur, Khaşbat-Aul, Başembakha-Aul ve Alda gibi yerleşim alanlara sahipti. 18. yüzyılın sonunda Sunje ve Gekhi ırmağının arasında yoğun yerleşik nüfusu vardı. Ayrıca 18. yüzyılın ortasından önce İçkerya bölgesinin içindeki Karabulak ve Akki bölgelerinin halkı Gutermes'in güney kısmından geçen Gums ırmağının kuzey kıyısında yer alan Kaçkalık dağlarının kuzeyindeki ovaya doğru ilerlemiş ve Aksay, Yamansu, Yarıksu ve Aktaş ırmağlarının ortasında yerleşmiştir. Bu alanın kuzey ucu ise Gutermes'in doğusundaki Kumukların yaşadığı ovardı. Terek nehri'nin Sunja ırmağıyla birleştiği noktadan daha yukarısında yerleşmeler 1740'lı yıllardan önce başlamış ve ilk yerleşim noktası Devletgireyskoye (Stary-Yurt) idi. 1770'lı-1790'lı yıllar arasında Braunskaya Derevnya'dan Yukarı Naur'a kadar uzanan bölgede yaklaşık 10 tane büyük yerleşim alanı vardı.¹⁶

Kafkas Savaşı döneminde de Rus yanlısı (ya da Şeyh Şamil karşıtı) sakinlerin Terek nehri'nin sol kıyısı ve Znamanskoye'ye göç ettiklerine dair iddialar da mevcuttur.¹⁷ 19. yüzyılda da Nadtereçny bölgesindeki Yukarı Naur sakinlerinin çoğu toprak eksikliği sebebiyle dağlık bölgeden göç etmiştir. Zandak köyü'ndekiler Yukarı Naur'dan biraz daha yukarıdaki Emasoli'ye göç etmiştir. Şalo-Argun ırmağının yukarısındaki Şikaloy teypi'ne ait olanlar da Yukarı Naur'un aşağısındaki köye yerleşmiştir. Karabulak Çeçenleri Rusya'nın hâkimiyetinden kaçarak Türkiye'ye göç ettikten sonra ırmağın yukarısındaki Melkhisto ve Maysto kabileleri Martan ırmağının ortasında yer alan Arştoy, Bamut, Gazi-Yurt ve Kati-Yurt'a göç etmiştir.¹⁸

Çeçen toplumu içinde ovalılar ve dağlılar arasındaki fark bu 2-3 yüzyıllar içindeki göçten kaynaklanmaktadır ve bu ikisi arasında yaşam tarzı ve Rusya imajı üzerinde belli bir fark görülmektedir. Bir de bu ikisi arasında toplumsal bilinç konusunda birbirinden

farklıdır ve birbirini farklı hissetmektedirler. Çeçenistan-İçkerya Cumhuriyeti ismi içinde geçen "İçkerya" ismi günümüzdeki Çeçenistan'ın alanının dağlık kısmını kastetmektedir ve devlet isminin Çeçenistan-İçkerya Cumhuriyeti yapılması ovalılara karşı dağlıların zafarını vurgulamak için olduğuna dair iddialar mevcuttur.¹⁹ 1991 yılındaki devrimde de Dudayev'in bütün Çeçen Halk Ulusal Kongresi ve Vaynah Demokrat Partisi'nin yanında köylülerin çoğu ve Grozny'daki radikal kısım yer alırken Ahmet ve İlyas Arsanov kardeşleri'nin Çeçen-İnguş Birlik Hareketi'ni ise aydınlar, ovalı Çeçen köylülerinin bir kısmı ve parti ve hükümette çalışanlar desteklemekteydiler. Mashadov'un cumhurbaşkanı olarak seçilmesi onun İçkerya ve kuzeydeki ovayı birleştirebilen insan olma umudunu taşıdığından olduğunu ileri sürenler de var.²⁰ Bilinçaltındaki bölge kimliği kabilesel-kavimsel kimlik ile de bağdaşarak Çeçenlerin siyasal hareketinde daha da somut anlamı taşımaktadır.

2-2. Kabilesel-Kavimsel Kimlik

Çeçen siyasal hayatı anlatılırken belirgin nokta budur ki, siyasal liderlerin başarıları ve askerlerin yeteneğinin tıpkı onların mensup olduğu gruba ait olduğu gibi anlatılmasıdır. Mesela, Dudayev'in koruma ekiplerinin lideri hariç hepsi Dudayev'in kabilesindedir.²¹ Bir de Çeçenistan'da Benoy ve Genderginoy en büyük teypler olup her teybin yüzlerce binlerce üyeye sahiptir ve Gunoy, Çeberloy ve Varandoy gibi kütük teypleri alt ediyor.²² Başka örnekten bahsederseniz, Dudayev 1994 yılında Yandalbiyev dışındaki müttetiklerini kaybedince kabileler ve aşiretlerin liderlerini bir araya getirip siyasal tabanını

(16) *İstoria Narodov Severnogo Kavkaza* [Kuzey Kafkas Halkları Tarihi], Moskva: SSCB Bilimler Akademisi, 1998, 1. Cilt, ss. 371-372.

(17) Lieven, age., s. 79; 414.

(18) Yuriy Anshabade ve Natalia Volkova, *Narodi Kavkaza* [Kafkas Halkları], Moskva: Rusya Bilimler Akademisi, 1993, 1. Cilt, s. 175.

(19) V. Akayev ve I. Rotar', "Teypovo-Virdovye" [Teyp ve Vird], *Nezavisimaya Gazeta*, 11. 12. 1996.

(20) S. Shermatova, "Prerenders to the Chechen Throne", *Moscow News*, 19-25 Aralık 1996.

(21) Lieven, age., s. 30.

(22) D. Balurov, "Chechen Elections: the Tajik Variant", *Moscow News*, 7-13 July 1995.

tekrar inşa etmeye çalıştığı söylendi.²³ Bölgecilik ve kayırmacılık her toplumda mevcut, ama Çeçenlerin örneğine bakarsak bu, Çeçen milletinin oluşumuyla alakalı meseleyi taşımaktadır.

Çeçenlerin geleneksel anlayışına göre onları birkaç tukhuma ayrılmaktaydı. Mamkayev'e göre 19. yüzyılın ortasında günümüzdeki bütün Çeçenistanda aşağıdaki 9 tane tukhum vardı.²⁴ Çeçen bayrağındaki 9 hat da bu tukhumu ifade etmektedir.

- (1) Akkiy
- (2) Myalkhi
- (3) Nokhçmakhkakhoy
- (4) Terloy
- (5) Çantiy
- (6) Çebarloy
- (7) Şaroy
- (8) Şotoy
- (9) Orştkhoy

278

Tokhum birçok teypler ve aynı soydan gelen aile gruplarının birliğiyle oluşturulan siyasal ve ekonomik örgüttür ve kan bağına dayanmamaktadır. Bir tukhum ona bağlı teyplerin çalıştığı bölgeye özgün ağız kullanıyordu. Bu teybe göre farklıdır ve tukhumun içinde siyasal ve askeri liderler yoktur. Danışma kurumu olarak yaşlılar konseyi (Mekhkan Kkhel) ihtiyaçta göre açılır ve teyplerin yaşlıları katılır. İslamiyet Çeçenistan'da benimsenmeden önce bu konseye geleneksel dinin rahipleri de katılırlardı. Bu konseyin görevi tokhum içindeki teypler arasındaki sorunu çözmek ve çatışma ve savaşın bitmesi için arabuluculuğunu yapmaktır. Diğer yandan, Çanti ve Terloy gibi bazı tukhumlar birbiriyile kan bağı olan tukhumdan oluşmaktaydı ve herhangi bir tukhuma ait olmayan teypler de vardı.

Fakat Çeçen milletini oluşturan tukhumun 9 tane olması bütün Çeçen toplumunda eşit bir şekilde kabul edilmemektedir. Bu

konu hakkında Volkova böyle anlatmaktadır:²⁵

“Günümüzde Vaynah halkı Nohçi, Galgay, Orştkhoy ve Akkiy gruplarından oluşmakta, ama kendi aralarında, bir de Vaynah halkında anlayış tamamen farklıdır.”

Orştkhoy, başka adıyla Karabulak aşireti batı Çeçenistan'daki Fortanga ırmağı ve onun dal akımı Assa ırmağının aşağısı ve Sunja ırmağı'nın aşağısının bir kısmında yaşamakta, ama 1760'lı yıllara kadar dağlık kesimde yaşıyorlardı. Onların çoğu 1860'lı yıllarda Rusya'nın hâkimiyetini kabul etmeyerek Osmanlı toprağına göç etmiştir. Günümüzde onlar bütün Çeçenistan ve İnguşetya'da yaşamakta ve özellikle Çeçenistan'ın Açkhoy-Martan ve İnguşetya'nın Sunja ve Nazran Rayonları'nda bulunmaktadır. Etnik kimlik ve vatandaşlığın çoğu yaşadığı yere göre belirlenmektedir.²⁶ Bu çok ilginçtir ki, Cahar Dudayev kendisi bu gruba mensuptur.

Akkiyeler aşireti eski zamandan beri komşu halkının kayıtlarında görülen gruptur ve Rusça kaynaklarında görülen “Okokiler” de onları ifade ettiği tahmin edilmektedir. Günümüzde yaklaşık 70000 bin kişi Akkiy kuzeybatı Dağıstan'ın Khasavyurt, Babayurt, Novolak ve Kazbek gibi rayonlarda yaşamakta ve birçok Akkiyeler bütün Çeçenistan ve İnguşetya'ya dağılmıştır.²⁷ Eski Çeçenistan-İnguşetya'nın bir kısmı Dağıstan'da kalırken Akkiyeler ve diğer Vaynah grupları arası bölünmüştür. Bu yüzden Çeçenlerle birleşmeye yönelik hareketi ve yeni yerleşen Laklar ile çatışmalar da meydana gelmiştir. Özellikle Khasavyurt'a İkinci Çeçen Savaşı dönemine kadar Çeçen silahlı gruplar tarafından saldırılar sıkça gerçekleştirilmiştir. Ayrıca Akkiyelerin sorununu Dağıstan'ın bir kısmının Çeçenistan'a verilmesi bağlamında kavramayıp bir İs-

(23) Lieven, age., s. 79.

(24) Magomed Mamakayev, *Chechenskiy Teyp v Period ego Razlojenia* [Genişleme Döneminde Çeçen Teybi], Grozny: Checheno-İnguşskoye Knijnoye İzdatel'stvo, 1973, ss. 15-28; Aydayev, age., s. 185.

(25) Anchabadze ve Volkova, age., s. 164.

(26) Aydayev, age., ss. 208-209.

(27) age., ss. 191-208.

lam devleti olarak Çeçenistan ve Dağıstan'ın birleşmesini hedefleyen "Çeçen-Dağıstan Milli Kongresi"nin hareketi de dikkate değerdir. Ayrıca daha da karışık nokta budur ki, 9 tukhum içinde Maystoy ve Malkhisto gibi Gürcü kökenli olup saf bir Çeçen olarak tanımlanmayan gruplar da vardır.

2-3. Çeçenistan'daki Siyasetin Kavimsel Özelliği

19. yüzyıldan sonra ancak toprak bağına dayalı tukhum sosyo-politik anlamı kaybetmiştir. Tukhumun kan bağına dayalı grup olan teybin ya üst örgütü yahut alt örgütü olduğuna dair sorunun sıkça dile getirilmesi bu durumu göstermektedir. Bir de Çeçen siyasetçileri ve savaş komutanlarının kökenleri konusunda iddialar yapılırken bu ikisini karıştırarak kullanılması da çoktur.

Gazeteci Lieven'in²⁸ 1994 yılının Ağustos ayında elde ettiği teyp siyaseti ile ilgili Federal Güvenlik Komitesi raporu, 1991 yılındaki devrimin Zaugayev yönetimi altında parti ve hükümetinin bütün yapısını elinde tutan Terekhs koy tukhumunu dışlamak için yapıldığını ısrar etmiştir. Bu rapora göre, Muhafifler Çeçenistan'da ikamet etmeyi küçük tukhumdan olan Dudayev'i resmi lider olarak getirip onun altında bir araya gelmiştir. Bir de bu rapor Dudayev'in kendi gücünü kaybetmesinin sebebi de onun Myalkhi tukhumuyla işbirliği yaparak hükümeti ve petrolü kendi eline geçirmeye çalışması olduğunu söylemektedir.²⁹ Fakat bu raporu için bazı açıklamalar gerekir. Zaugayev 1940 yılında Nadtereçny Rayonu'na bağlı Benoy-Yurt'ta dünyaya gelmiş³⁰ ve bu teyp Nokhchmak-kakhoy tukhumuna aittir. Daha önce anlatıldığı gibi Dudayev kendisi Orştkhoy tukhumundandı ve Orştkhoy ve Myalkhi Nokhçi (Çeçen) kökenli olmayan tukhumlardı. Parti, hükümet ve petrol ile ilgili çıkarları elinde tutan Terekhs koy adlı tukhum yukarıda bahsedilen 9 tukhum arasında yer almamakta ve ne Aydayev'in ne de Volkova'nın teyp listesinde

vardır. Ama Lieven "bu grup Şamil ile bağları koparmak için dağdan gelen bazı teyplerin üyelerinden oluşmaktadır" dediğine göre bu grup ne tukhum ne de teyptir ve sadece (ovadaki) Terek bölgesi'nin halkını kasteder.

Çeçenistan'ın müftüsü olan Ahmed Kadirov Tsenteroy teybi'ndendir³¹ ve Nokhchmak-kakhoy tukhumuna bağlıdır. Kadirov Dudayev'in benimsediği siyasal İslamîyet ve köktencilığe karşı olup uzun zamandır Mashadov'u desteklerdi. Ama Mashadov Çeçenistan'da şeriatın uygulanacağını ilan edince ondan ayrılmıştır. 2000 yılının başına geldiğinde Kadirov Rus ordusunun işgal ettiği Gutermes'de yaşayarak Moskova'yla müzakereye devam etmiş ve kendi akrabası olan Yamadayev'in korumasının altındaydı. Bu Yamadayev ailesinin başındaki kişi, 1998 yılında Vehhabilerden Gutermes'i geri alan Ulusal Koruma Birliği kaptan yardımcısı Sulim Yamadayev'dir.

Aslan Maskhadov 1951 yılında Kazakistan'da doğmuştur. 1957 yılında Nadtereçny Rayonu'na bağlı Zebir-Yurt köyündeki kendi ebeveyninin evine dönüp orada çocukluğunu geçirmiştir. Mashadov 1994 yılı civarından itibaren kendi hemşehrilerini Rusya'yla işbirliği yapmakla suçlarken,³² cumhurbaşkanı olduktan sonra ise elemanlarını kendi teybi olan Alliroy teybi (örneğin: Güvenlik Bakanı Turpal-Ali Atgareyev) ve Benoy Teybinden almakla eleştirilmiştir.³³ Alliroy teybi de Nokhchmak-kakhoy tukhumuna aittir. Onun eşinin teybi aynı tukhuma bağlı Gordaloy'dur ve bu teyp Salman Raduyev'inkiyle aynıdır.³⁴ Alliroy teybi Nokhchmak-kakhoy tukhumun soylu teyplerinden biridir ve en koyu ayrılıkçı olduğu söylenmektedir. Bu

(28) Lieven, age., s. 336.

(29) age., ss. 336-337.

(30) Balurov, "Chechen Opposition Leaders Make Strange Bedfellows", *Moscow News*, 9-15 Eylül 1994.

(31) S. Gerasimenko, "A Samiy Strashnyy Chas v Boyu" [Savaşta En Korkunç Zaman], *Komsomol'skaya Pravda*, 19. 09. 1999.

(32) Balurov, "Aslan Maskhadov: Rival to Dudayev", *Moscow News*, 15-21 Eylül 1995.

(33) Balurov, "Sharia Trailor for Maskhadov", *Moscow News*, 7-13 Nisan 1999.

(34) E. Krutikov, "Odnokiy Volk" [Yalnız Kurt], *Izvestia*, 13. 11. 1999.

teybin asıl memleketi Dağıstan sınırına yakın Zandak'tır.

Vaha Arsanov 1997 yılındaki seçimden sonra cumhurbaşkanı yardımcısı olarak atanırken daha sonra Mashadov karşıtı tarafa geçip görevden alınmıştır. Onun siyaset ve ekonomiyi ele geçirebilmesinin arkasında onun güçlü Çebarloy teybinden olması ve bu teybin önemli kademelerde yer alıp onu desteklemesi ısrar edilmektedir.³⁵ Ama Çebarloy da teyp değil ve tukhumdur. ³⁶Grozny'ya bağlı Staropromişlovski, Mol-Sovkhoz ve Dolonsk gibi yerlerde bu tukhum yoğun şekilde yaşamaktadır.³⁷

Gazeteci Balburov Çeçe siyasal hayatındaki kavimsel unsurun önemini değerlendirdi ve Vaynah teypleri arasında sorunlar varken teyplerin liderlerin çatışmanın sonlandırılması ve etnik-kabilesele barışın sağlanmasını gerçekleştirebileceğini ileri sürmektedir. Diğer yandan, aynı zamanda o, Dudayev'in bir teybe açıkça "köleler ve korkakların teybi" demesi teypler arasındaki gerginliği yaratabileceğini ifade etti.³⁸ Fakat Lieven ise tam tersine teybin rolüne büyük önem verilmesine karşı çıktı ve aşağıdaki üç noktaya değinmektedir:³⁹

1) Evlilik, başka teyplerle toprak bağına dayalı ilişkiler, tukhum, vird ve Müslüman kimliği uzun zamandır teyplere aidiyet bilincine karşı direnmektedir.

2) Sovyet hâkimiyeti, özellikle sürgünden dolayı teyp sistemi gittikçe zayıfladı.

3) SSCB döneminde eğitim görenler modern milliyetçiliğini benimsemektedirler.

Günümüzdeki Çeçenler 100 sene önceki Çeçenlerden elbette farklıdır. Diğer yandan Çeçenlerin sürgün döneminde yaşamını sürdürebilmelerinin arkasında teyp sisteminin olmasına dair tartışmalar ve 1990 yılındaki toplumsal, siyasal ve ekonomik kargaşa

içindeki teybin geçerliliğine dair tartışmalar da mevcuttur. Bütün Çeçen toplumunda tukhumlar ve teypler eşit şekilde mevcut değildir ve teyp kendisinden daha çok onun alt grubu olan aileler birliğinin (gar) öneminin arttığı da işaret edilmektedir. Önemli olan budur ki, bazı bileşik unsurlar Çeçen toplumunun yönünü belirlemektedir.

Böyle bir durumun yansıması olarak, teyp sistemine dayalı şekilde siyasal sistemi inşa etmeye yönelik fikirler ortaya çıkmıştır. Akbulatov 1942 yılında Şatoy'da dünyaya gelmiş ve 1944 yılında kuzey Kazakistan'a sürgün edilmiştir. Leningrad Üniversitesi'nden mezun olduktan sonra Çeçenistan'a geri dönmüş ve 1993-1994 yıllarında Rusya'yla müzakere için oluşturulan heyet grubunun içinde yer almıştır. O, Tukhum Meclisi'nin (Mekhk Kkhmel) kanunlaştırılmasını ısrar etmiştir. Ona göre, en yüksek yasama organında her teybin temsilcilerinin meclisinde seçilen tukhum heyeti her tukhumun 1 temsilcisini seçer. O, yeni devlet sistemi benimseyip mevcut olan siyasal sistemin kaldırılmasını önermiş ve geleceğin insanların asıl haklarına dayanan teyplere dayanması gerektiğini savunmuştur.⁴⁰

Böyle ısrar başkaları tarafından da dile getirilmiştir. Kafkas Ortak Piyasa Şirketi Genel Müdürü Khoc-Ahmed Nukhaev de "Groznenkiy Raboçii" gazetesinde "Çeçenistan-İşkerya Cumhuriyeti'nin İktidar Organındaki Temel Teşkilatlar" başlıklı makaleyi yayınlamıştır. Ona göre, ilk olarak her teybin liderlerinden oluşan toplantı yapılacak ve bu, referandumla en yüksek iktidar organı Mekhk-Kkhmel olacaktır. Birinci Mekhk-Kkhmel halka kendisini en yüksek iktidar organı olarak kabul etmeye çağrı ya-

(35) S. Shermatova, "Is Basayev Returning to Politics?", *Moscow News*, 9-15 Ekim 1997.

(36) agm.

(37) Balburov, "A Family Business", *Moscow News*, 15-21 Mayıs 1997.

(38) Balburov, 7-13 Temmuz 1995.

(39) Lieven, age., s. 338.

(40) A. Akbulatov, "Chechnyu Spasaet Obrashshenie k Traditsiam: Yevropeyskie İnstitutu Vlasti ne Vpisalis' v Vaynakhskiy Mentalitet" [Geleneğe doğru Tedavi Çeçenistan'ı Kurtarır: Avrupa Tarzlı İktidar Kurumları Vaynahların Manevi Yapısına Uymaz], *Nezavisimaya Gazeta*, 10. 10. 1998.

pıp başkanını seçecektir. 9 tukhum arasındaki adaletin sağlanması için meclis başkanı tukhumlar arasında sırayla atanır. Cumhurbaşkanı (Eli Da) idare organının lideridir. Cumhurbaşkanı 9 tukhumun liderlerinden seçilen 2 adaydan doğrudan gizli oylamasıyla Mekhk-Kkhamel'de seçilir. Görev süreci 9 senedir. Cumhurbaşkanı Mekhk-Kkhamel'e karşı doğrudan sorumludur ve Cumhurbaşkanı Mekhk-Kkhamel'de halka dürüst olmayı Kur'ana yemin ettikten sonra yetkiye sahip olur. Cumhurbaşkanı Mekhk-Kkhamel'in onayıyla başbakanı atar. Başbakan devlet ordusunun başkumandanıdır ve hukuku ihlal ettiğinde sadece Mekhk-Kkhamel tarafından görevden alınır. Anayasa Kur'andaki hukuki ve ahlaki standarta dayanmalıdır. Etnik azınlık grupları da kendi temsilcisini gönderebilirler. Yasama organı Lor-İş Mekhk-Kkhamel tarafından onaylanan her tukhumdan seçilen 9 kişi vekilden oluşturulur. Lor-İş'i oluşturan Lor-Da hukuk ve kanunun hükmüne göre sadece Mekhk-Kkhamel'in kararı olduğunda çağrılabilir. Hukuk uygulama organı Yüst-İs Mekhk-Kkhamel'in onayıyla 9 tukhumdan seçilir. Yüst-İs cumhuriyetin en yüksek mahkemesidir ve aynı zamanda anayasa mahkemesidir. Hâkimler (Yüst-Da) hukuk ve kanunun hükmüne göre sadece daha önce Mekhk-Kkhamel'in kararı olduğunda çağrılır.⁴¹

Burada da Çeçen toplum tukhum ve teypten oluşan 2 katlı toplum olarak nitelendirilmekte ve ayrıca 9 tukhuma ait olmayanlar ise etnik azınlık olarak tanımlanmaktadır. Çeçenistan tam olarak seküler devlet değilken İslamiyet sadece sembol konumundadır, çünkü yasama ve yargının Müslüman din adamları tarafından yapılacağına dair maddeler yoktur.

3. Laiklikten Radikal İslamcılığa

3-1. Siyasal İslamiyet

Sovyetler Birliği'nde Çeçenistan-İnguşetya ve Dağıstan'da Kafkasya'nın diğer

bölgeler ve Orta Asya'ya nazaran İslamiyet konusunda halkın daha dindar olduğu bilinmekteydi. 19973 yılında A. Makatov'un bütün Çeçenistan-İnguşetya'da yaptığı araştırmaya göre, Çeçenlerin %52,9'u, İnguşların %43'ü ve Rusların %11,9'unun herhangi bir dine inanırken Rusların %69,1'i, İnguşların %29,8'i ve Çeçenlerin %21,5'i ateistti. Dindarlık konusuna bakıldığında Çeçenistan-İnguşetya'nın kırsal kesimdekilerin %39,3'ü kendi inanç olarak, %54,7'si adet olarak ve %6'sı ise başka sebeple İslamiyet'i benimsemekteydi.⁴²

1991 yılından 2000 yılına kadar Çeçenistan'daki Çeçenlerin özellikle İslamiyet konusunda kendisini nasıl toplumun üyesi olarak tanımladıkları; Dudayev, Yandalbiyev ve Mashadov yönetimleri altındaki Çeçenistan hükümetinin hızlı şekilde değişen politikalarından gözlemlenebilir. 1962 yılından beri Kızıl ordu'da çalışıp 1987-1990 yılları arasında Estonya'nın Tartu şehrinde stratejik hava kuvvetleri filoları komutanlığını yapıp nihai olarak tümgeneralken görevden ayrılan Cahar Dudayev başlangıçta milliyetçi olarak siyasette baş göstermiştir. Aynı zamanda onun milliyetçilik tezi İslami unsur da kapsamaktaydı. Siyaset bilimci Sergey Roy şöyle analiz etmektedir:⁴³

"Dudayev hükümetinin politikası İslamiyet ve Çeçen Faşizmine dayanmaktadır. Her ikisi de teyp kimliğine göre ayrışma ve belli bir siyasal birlikteliğini sağlamıştır. Ben Çeçen Faşizmini yalnızca ayrılıkçılık ve milliyetçilik olarak tanımlamam. Çünkü bunun özelliği; Dudayev'in Hazar Denizi'nden Karadeniz'e kadar büyük Çeçenistan'ait olduğunu ve Çeçenlerin bütün Kafkas milletlerinin merkezi halkı olduğunu savunduğu gibi böyle saldırganlık ve genişleyicilikte görülür."

(41) V. Nikolayev, "Srochnaya Model' Gosudarstva" [Acil Devlet Modeli], *Nezavisimaya Gazeta*, 02. 02. 1993.

(42) Alexandre Bennigsen ve Chantal Lemercier-Quejuejay, *Le Souffri et le Commissaire*, Paris: Seuil, 1985, ss. 58-59.

(43) S. Roy, "Chechnya and Russia before and after Budjonnovsk", *Moscow News*, 7-13 Temmuz, 1995.

Dudayev yönetimi, kurulur kurulmaz Çeçenistan Cumhuriyeti'ni İslamiyet'e dayalı devlet olduğunu ilan etmiş, ama Dudayev'in özgeçmişinden onun eskiden beri dindar Müslüman olduğunu söylemek güçtür. "İslamiyet'in Yolu" partisinin genel başkanı olup Dudayev'in ilk en yakın yoldaşı olup Grozny belediye başkanı olurken daha sonra Dudayev karşıtı olan Bislan Gantemirov kendi politikasını İslami demokrasi olarak nitelendirmiş ve Türkiye'den örnek alarak devleti inşa etmeyi ileri sürmüştür.⁴⁴ Dudayev'in Gantemirov'u görevden almasının sebebi onun Dudayev karşıtı olanları engellemek konusunda pasif olması olduğu söylenmektedir. O, Tiyatro önü meydanında polise karşı protesto eylemine devam eden Daimokhk partisi genel başkanı Keçe Umkhayev'in destekçilerini Dudayev yanlılarının saldırısından korumak için emir vermiştir. Fakat, Dudayev yanlılarının meclis ve anayasa mahkemesine saldırısı ardından çıkan çatışmada Gantemirov'un akrabası hayatını kaybetmiş ve o kendisi Dudayev'in düşmanı olmuştur.⁴⁵ Bir de Dudayev'in ilk koruma ekibinin lideri olan Ruslan Labazanov ancak bir mafya'ydı.⁴⁶

Lieven'e göre, Dudayev'in eksenin milliyetçilikten İslamiyet'e geçmesi onun 1993 yılında meclisi dağıtıp teyplerin liderlerinden desteği talep ettikten sonra başlamış ve İslamiyet'in ulusal birlikteliğinin sembolü olarak 1994 yılının kış mevsiminin başında, yani iç savaş başlamak üzereyken kabul edilmiştir. Dudayev'e İslamiyet'e dayalı siyasetin imkânını gösterenin Cumhurbaşkanı yardımcısı Yandalbiyev (Bart (Uyum) Partisi, daha sonraki Vaynah Demokrat Partisi lideri) olduğu söyleniyor.⁴⁷ Ama Lieven bunun iddiadan daha çok suçlama olduğunu söylemekte ve ona göre Dudayev 1994 yılının Kasım ayındaki yaşlılar konseyinde Rus ordusunun geri çekildiği takdirde İslamiyet'e dayalı anayasayı iptal edeceğini açıklamıştır.⁴⁸ Diğer yandan, Dudayev yönetimi bağımsızlığın ilanının ardından 1991 yılında İslam Üniversitesi'ni kurmuş ve bu üniversitenin rektörü Mayrbek

Nasukhan İslamiyet'in Çeçenlerin milli kültürünün ayrılmaz bir parçası olduğunu ısrar etmektedir.⁴⁹

Üstelik Dudayev İslamiyet'e dayalı siyasete karşı olan müftüye karşı Çeçen İslam Merkezi'ni kurmuş ve kendi dini meseleleri danışmanı olan Muhammed Hüseyin Alsabekov'u oraya atamıştır. 1992 yılında Dudayev Ahmed Garkayev'i yeni müftü olarak atarken, mollaların bir kısmının müftülüğün hükümetin kontrolü altına girmesine karşı çıktığından dolayı Garkayev yerine Alsabekov'u yeni müftü olarak atamıştır.⁵⁰

Dudayev yönetiminde istihbarat başkanı olup Mashadov yönetiminde hem başbakan birinci yardımcısı hem de dışişleri başkanı olarak atanan ve daha sonra radikal İslamcılıkla ilişkilerin olduğu söylenen Movladi Udugov da Dudayev dönemindeki 1992 yılında Lieven'in yaptığı mülakatta böyle anlatmıştır.⁵¹

"Dudayev yönetiminin görevi demokrat anayasaya dayalı hükümeti oluşturmaktır. Şu ana kadar halk da onu destekliyor. Ama Moskova terör olayını hazırlayıp onu Dudayev'e iftira ederse iç savaş çıkar. Bu takdirde radikal İslamcılık zafere kavuşacak ve burası Afganistan gibi olacaktır. Bu ne Rusya'nın ne de Batı ülkelerinin çıkarlarına uyar. Bu yüzden İran'ın yerine Türkiye'den örnek alan demokrat ve seküler devletin lideri olmaya yönelen Dudayev'i desteklemek uluslararası toplumunun çıkarına uyar."

Aslan Mashadov 1972 yılında Tiflis Yüksek Topçular Okulu'ndan mezun olduktan sonra ilk olarak Uzakdoğu'da bir askeri müfreze komutanı olarak görev yapmış ve

(44) Balburov, "Chechen Opposition Leader Requests Help from Russian Battalion in Fight against Dudayev", *Moscow News*, 30 Eylül-6 Ekim 1994.

(45) Balburov, 9-15 Eylül 1994.

(46) Lieven, age., s. 29.

(47) age., s. 59; 363.

(48) age., s. 354.

(49) N. Torchavna, "İslamskiy Faktor iz Chechnii" [Çeçenistan'da İslami Faktör], *Nezavisimaya Gazeta*, 27. 07. 1994.

(50) Krutikov, "Bomba dlya Muftiya" [Müftülük için Bomba], *Izvestia*, 27. 05. 1999.

(51) Lieven, age., s. 364.

1981 yılında Kalinin Askeri Akademisi'nden mezun olmuştur. Macaristan'da tabur komutanı ve alay komutanı olarak görev yapmış ve 1990 yılındaki Vilnius Olayı'na hava savunma takımı komutanı olarak sevk edilmiştir. 1992 yılında Dudayev'in çağrısıyla Çeçenistan'a geri dönmüş ve genelkurmay başkanı yardımcısı olarak atanmıştır. 1994 yılında genelkurmay başkanı Viskhan Şakhabov görevden alınıp onun yerine Mashadov atanmıştır.⁵² Mashadov'un özgeçmişinden onun eski milliyetçi veya dindar Müslüman olduğu çıkarılmaz.

Mashadov 1996 yılında yerli kanalda Rus ordusu geri çekildikten sonra Çeçenistan'ın İslamiyet'e dayalı devlet olacağını ilan ederken,⁵³ cumhurbaşkanı olduktan sonra 6 Ağustos 1997 tarihindeki televizyon yayınında sivil hukuk sistemi bırakıp sadece şeriatı benimseyeceğini ilan etmiştir.⁵⁴ Fiilen uygulanmaya başlayan had cezası ve halka açık idama dair, o zamana kadar seküler devlet içindeki inanç olarak İslamiyet'i savunan müftü Ahmed Kadırov şeriat mahkemesinin kanunlaştırılmasının Çeçenleri doğru yoldan saptıracağını söyleyerek tedirginliği ifade etmiştir.⁵⁵

Şeriatın uygulanması konusunda Mashadov böyle açıklamaktadır:⁵⁶

Yandalbiyev'in Müslüman olup Mashadov'un Müslüman olmadığını söyleyenler var, ama bu yanlıştır. Çeçenler Müslüman'dır. Biz kendi âdetimizi, daha doğrusu dinimizi kaybetmek istemiyoruz. Diğer yandan biz etkili ekonomiyi oluşturup din ve etnisite konusunda ayırım yapılmaksızın şahsın haklarının korunduğu düzeni kurmak istiyoruz."

Bundan anlaşılan şudur ki, Mashadov şeriatın yumuşak ve esnek şekilde uygulanmasını istemektedir. Gerçi arka planı belli değil de, 23 Ekim 1997 tarihinde En Yüksek Şeriat Mahkemesi'nin baş hâkimini Mashadov karşıtı olup radikal İslamcı olan Şamsuddin Batukayev'i görevden alıp daha ılımlı olan amcası Hüseyin Batukayev'i atamıştır.⁵⁷

1999 yılının Mart ayında Mashadov; şeriatın tamamen uygulanacağını, anayasanın yürürlükten kaldırılacağını ve meclisten yasa hakkının alınacağını ilan etmiştir. O, meclis ve müftülüğe 1 ay içinde şeriata dayalı anayasayı oluşturmayı emretmiştir.⁵⁸ O dönemde Mashadov ve muhalifler arasındaki gerginlik tehlikeli durumdaydı ve Mashadov muhalif grubun lideri olan cumhurbaşkanı yardımcısı Arsanov'u 5 Şubat'ta görevden almıştır. Fakat Mashadov yanlılarının gücü azalmaktaydı ve o zamana kadar tarafsız kalan Ahmed Zakayev ve Ruslan Gelayev gibi insanlar da muhalife geçmekteydiler.⁵⁹ Cumhurbaşkanı emrine göre, cumhurbaşkanı altında Şura ve Şeriat Mahkemesi kurulacaktı ve Şura'ya muhaliflerin hepsini toplayarak onların hareketini engellemek planlanıyordu. Fakat tam tersine muhalifler başkanlık sistemini lağvetmeyi ve Mashadov kendisinin imam olmasını teklif etmiştir. Nihai olarak onlar kendi Şurasını kurup Şamil Basayev'i amir olarak atamıştır.⁶⁰

Şamil Basayev hakkında da benzer şeyler geçerlidir. Basayev güneydoğu Çeçenistan'da yer alan Veden'o'da dünyaya gelmiştir. Memlekette zorunlu eğitimi 1982 yılında tamamladıktan sonra 4 yıldır Volgograd'daki Aksay Sovhozu'nda çalışmıştır. Ondan sonra Moskova Maden Mühendislik Yüksekokulu'na girmiştir. Orada Basayev sıradan bir öğrenciydi ama o dönemdeki kız öğrenciler onun Kafkasyalı gibi kişiliğini olumlu şekilde anlatmaktadırlar. O, sıkça onlara kafede

(52) Balburov, "Aslan Maskhadov: Rival to Dudayev?", *Moscow News*, 15-21 Eylül 1995.

(53) *Nezavisimaya Gazeta*, 12. 10. 1996.

(54) Shermatova, "The Court of Sharia Awaits Attestation", *Moscow News*, 11-17 Eylül 1997.

(55) agm.

(56) Shermatova'nın Mashadov ile mülakatı, *Moscow News*, 22-28 Mayıs 1997.

(57) Shermatova, "Maskhadov Shuffles His Top Personnel Around", *Moscow News*, 30 Ekim-5 Kasım 1997; Lieven, age., s. 344.

(58) S. Kornilov, "Maskhadov Vvel Shariatskoye Pravlenie" [Mashadov Şeriat Mahkemesini Devreye Soktu], *Izvestia*, 05. 02. 1999; I. Ksakov, "Shariat İli Prezident" [Ya Şeriat Ya Cumhurbaşkanı], *Nezavisimaya Gazeta*, 05. 02. 1999.

(59) Kornilov, "Za Chto je Vakhu-to Asenova" [Neden Asenova da Vakha'ya?], *Nezavisimaya Gazeta*, 06. 02. 1999; F. Olegov, "Maskhadov Prodoljajet Reform" [Maskhadov Reforma Devam Ediyor], *Nezavisimaya Gazeta*, 06. 02. 1999.

(60) İ. Maksakov, "Khaos kak Stabiliziruyushshiy Faktor" [Kararlaşma Faktörü olarak Kargaşa], *Nezavisimaya Gazeta*, 24. 02. 1999.

şampanyayı ısmarlardı. Ama 1988 yılında başarısızlığından dolayı okulu bırakmıştır. 1991 yılında Moskova'da meydana gelen darbe girişimi esnasında cumhurbaşkanı sarayının savunmasına katılmıştır. Kasım ayında Çeçenistan için olağanüstü hal ilan edildiğinde ise ona protesto etmek için Mineralnye-Vodi'dan Ankara'ya giden uçağı kaçırmıştır. Çeçenistan'a döndükten sonra Dudayev'in özel harekât ekibinin komutanı olarak atanmıştır. Fakat Basayev Çeçenistan'ın devlet vizyonu konusunda radikal fikre sahipti ve Dudayev'i eleştirirdi. Diğer yandan, onun Kafkas Halkları Konfederasyonu ile ilişkileri vardı ve 1992 yılının Ağustos ayından sonra Çeçen birliklerin komutanı olarak Abhaz Savaşı'nda yer almıştır. Basayev 1994 yılında onlarla birlikte Çeçenistan'a dönmüş, ama ekonomik faaliyetleri, suçlar ve siyasal çatışmalarda yer almamıştır. O, gelecek fırsatı beklemiştir. 1994 yılının yaz mevsiminde iç savaş başladıktan sonra Dudayev'in yanında yer almış ve Haziran ayında Ruslan Labazanov'un Grozny'daki karargâhını ve Eylül ayında ise Argun'dakini saldırmıştır. Daha sonra Hasbulatov'un Tolstoy-Yurt'taki merkezini ve Gantemirov'un Urus-Martan'daki merkezini geri almıştır. Rus ordusunun girdiği 1994 yılının Aralık ayından sonra en cesur olarak savaşmıştır. Savaş döneminde Basayev'in Çeçen birliği ne Dudayev'in ne de Mashadov'un kontrolleri altında olmayarak bağımsız şekilde savaşmıştır. Onun şöhretini duyup birçok kaliteli gönüllü askerler toplanmıştır. O, 1995 yılının Haziran ayında meydana gelen Budjonnovsk Olayı'nda ün kazanırken, eşi ve çocuğu ise ondan sonra 3 Temmuzda Rus ordusunun bombardımanı sebebiyle hayatını kaybetmiştir.⁶¹ Lieven'e göre, Çeçenistan'daki İslamiyet hakkında, en azından Avrupalı gazetecilere Çeçenistan'da İslamiyet'e dayalı devlete ihtiyaç konusunda Basayev hiçbir şeyi anlatmamıştır. Daha sonra onun bu vizyonu desteklemesi savaştan kaynaklanmıştır. O, Kızıl Ordu'daki anılarını hatırlayarak o yalnız bir itfaiyeci olup tek savaş tecrübesinin Abhazya'da olduğunu vurguladı.⁶² Basayev 1998

yılının Ağustos ayında "Nezavisimaya Gazeta" gazetecisiyle yaptığı mülakatta "Vehhabiler"i şöyle de yorumlamıştır:⁶³

"Ben onlara anarşist diyorum. Vehhabi kelimesi İslamiyette olumlu anlamı taşıyor. Özellikle onların kötü davranışına bakarak onlara Müslüman demek yanlıştır. Bizim böyle fikrimiz var. Çeşitli düşünceler var. İnsanlar radikalliğe yönelir. Ama radikallik her zaman radikaldir. Saf inancı isteyenler her zaman gençlerdir. Hepimiz bireysel olarak kendi tarzına göre gidiyoruz ama birçok hatalarımız da var. Bu bizim için kabul edilebilen meseledir. Büyük kötülük cehaletten gelir."

1997 yılındaki cumhurbaşkanı seçiminden sonra kazanılan oy oranının yüksek olduğu Basayev ve Udugov, Mashadov yönetimine başbakan birinci yardımcısı ve dışişleri bakanı olarak katılırken, Dudayev'in şehadetinden sonra geçici cumhurbaşkanı olan Yandalbiyev yönetiminde yer almamıştır. O, radikal İslamcıdan daha çok fanatik milliyetçidir ve "Dudayev Paşa ordusu"nun lideri olup Kızılyar Olayı'nı düzenleyen Salman Raduyev'e karşı sevgiyi açıkça ifade ederken, onun "Vahhabiler" ile de irtibatı vardır. 1998 yılında Çeçenistan'ın en büyük ikinci şehir Gutermes'te hükümet ordusuyla çatışma münasebetiyle Stary-Atagi'ye geçen Arbi Balayev gibi radikal İslamcılar o köylü olan Yandalbiyev'e köye gidip kendilerinin lideri olmayı talep ettiklerinde köydeki yaşlılar ona karşı çıkmıştır. O zaman Yandalbiyev'in kendi teybin onayı olmadan onlara katılamayacağını söyleyerek talebi reddettiği söylenmektedir.⁶⁴ Böylece Yandalbiyev'in tutumu da belli değildir.

Dudayev siyasal strateji için İslamiyet'i kullanmış ve onun danışmanı olan Udugov Mashadov döneminde İslamcı muhalifti. Ama hem o, hem de Mashadov 1991 yılından sonra aşamalı şekilde İslamcı olmuştur.⁶⁵

(61) "Shamil Basayev-the Lone Wolf", *Moscow News*, 30 Haziran-6 Temmuz 1995.

(62) Lieven, *age.*, s. 35.

(63) M. Shevchenko, "Bol'shaya Voyna na Kavkaze Ugodno Rosii" [Kafkasya'daki Büyük Savaş Rusya için Her Şeydir], *Nezavisimaya Gazeta*, 06. 08. 1998.

(64) Balburow, "Moscow Backs Aslan Maskhadov", *Moscow News*, 6-12 Ağustos 1998.

Mashadov, Basayev ve Udugov gibi insanların tutumları 1997 yılındaki seçimde birbirlerinden tamamen farklı olmaya başlamıştır. Basayev gelenek ve İslamiyet'e yönelirken, Mashadov ise bağımsızlığa yana olup aynı zamanda Rusya ise uzlaşma da istemiştir. Onun askeri tecrübesi Anatoliy Romanov ve Aleksandr Lebed gibi Rus komutanlarıyla müzakerelerde yararlı olmuştur.⁶⁶ Özellikle Çeçenistan-Dağıstan ilişkileri konusunda Mashadov yanlıları ve muhalifler arasındaki fark belirgin şekilde görülmektedir. 1998 yılında Mashadov ve muhalifler arasında meclis ve Şariat Mahkemesinin yetkileri üzerinde çekişme devam etmiş ve muhalifler ise savaş komutanlarının konseyi olan Şura'yı kurmuştur. Mashadov yanlıları yazın meydana gelen Gutermes Olayı dışında genel olarak zayıf kalmıştır. 1999 yılına girince bu ikisi arasındaki ilişkilerde yeni gelişme yaşanmıştır. 1999 yılında Stary-Atagi'de bir araya gelen Yandalbiyev, Basayev, Arsanov ve Kazbek Makhaşev "Devletin Krizden Kurtuluşu için Öneri"yi duyurmuştur. Udugov'un hazırladığı bu öneri içinde konsey ve ömür boyu konsey başkanı olarak cumhurbaşkanı yer almaktaydı. Bu cümle içinde İslamiyet, Kur'an ve şariat gibi kelimeler kullanılmamakta ve iki grup arasında uzlaşma yolu mevcuttu. Bu tasarı ve Mashadov'un yeni tasarısı arasında bir çelişki bulunmaktaydı. Böyle bir şeyin meydana gelmesinin arkasında bu var ki, bu muhaliflerin benimsediği İslamiyet geleneksel İslamiyet'tir ve sıkça gazetecilerin dile getirdiği gibi, onlar şariat dediğinde bu terimin radikal İslamcılarının özümstedikleri şeriaten daha çok Çeçenlerin adetleri (İslam Adet Hukuku) kastettiği söyleyebiliriz.

3-2 Vehhabilik-Selefilik

Vehhabilerin mevcudiyeti Çeçenistan ve Dağıstan'ın durumunu daha karmaşık etmektedir. Movladi Udugov'un Çeçenistan'a Vehhabiliği getirdiği de söylenmektedir. Gutermesli gazeteci olan Udugov, hayatın her boyutunun İslamlaştırılmasının en büyük

avantajının zengin Arap ülkeleriyle işbirliğinin sağlanmasına yol açabilmesi olduğunu ileri sürerek Dudayev'i ikna etmiştir. Çeçenistan'a gelen ilk Arap heyeti yaşlı Ürdün parlamenterisi Abdalbaki Camo'ydu. Ama nihai olarak katı sekülerist olan Dudayev ile anlaşamayıp ülkeye geri dönmüştür. Çeçen kökenli din adamı "Bütün Çeçen Halk Ulusal Kongresi"ne katılmak için gelmiş ama Dudayev yanlılarının silahlı mitingine şaşkalmış ve zikir esnasında halktan Dudayev'in Allah tarafından gönderildiğini duyup rahatsızlık hissettiğini ifade etmiştir.⁶⁷ Daha sonra Vehhabiler ortaya çıkmıştır. Dağıstan'daki din âlimleri Vehhabiliği benimsemiş ve Vehhabilerin yerleşim noktalarını bazı köylerde oluşturmuştur. Köy halkının tamamı bu sekte geçmiş ve bu yerleşim noktaları Udugov'un ideolojik karargâhı olmuştur. Bu halk Bagaudin Muhammed ve Muhammed Tagiyev'i desteklemiştir.⁶⁸

Mashadov karşıtı İslamcılar (Yandalbiyev, Basayev, Arsanov, Udugov ve saire) fiilen radikal İslamcılığa yakın faaliyetleri gösteriyorlardı. 1998 yılında onlar Çeçenistan'ın idari teşkilatlarından farklı olarak kendilerine ait Şura ve kırsal kesimdeki teşkilatı olan Cemaati kurmuştur. Arsanov Birinci Çeçen Savaşı dönemindeki kuzeybatı cephesi merkezli olarak Nurullah Cemaati'ni kurup onun amiri olmuştur. Güneybatı Cemaati'nin amiri Ruslan Gelayev olmuştur. Üçüncü cemaat olarak Apti Abitayev amirliğinde Urus-Martan Cemaati kurulmuştur. Ayrıca bütün Çeçenistan'ın amiri olarak Arbi Baratayev seçilmiştir. Basayev ise Şura'nın amiri olmuştur. 3 cemaat arasında Urus-Martan Cemaati en koyu Vehhabi olduğu söylenmektedir. Fakat bu durum Urus-Martan sakinlerinin çoğunun Vehhabi olmaları anlamına gelmez. Bilakis sakinlerin temsilcisi Grozny'ya gidip Vehhabilerin atılmasını talep etmiştir.⁶⁹

(65) Lieven, age., s. 357.

(66) age., s. 37.

(67) N. Pachegina, "Vne Urochniy 'Sagladakkhar'" [Döşenmiş 'Sagladakkhar'ın Dışında], *Nezavisimaya Gazeta*, 08. 08. 1993.

(68) Krutikov, "Natsional'naya İdeya dlya Chechni" [Çeçenistan için Millî Fikir], *Izvestia*, 14. 08. 1999.

(69) Balbuurov, 6-12 Ağustos 1998.

Çeçenistan'ın siyasal elitlerin Sovyet sistemiyle ilişkileri sıkça tartışılmaktadır. Zaugayev ve Dudayev sürgünden önce Çeçenistan veya Orta Asya'da doğmuş ve SSCB Komünist parti ve Kızıl Ordu gibi kuruluşlar içinde belli bir kademeye kadar yükselebilmıştır. İkinci grup ise SSCB'nin kuruluşlarıyla ilişkileri derinleştirmeden önce Perestroyka ve SSCB'nin dağılmasıyla kavuşan insanlardır. Bu gruba ait olanların örneği Basayev'dir. Üçüncü grup ise 10-19 yaşlarındayken Perestroyka'nın yaşandığı insanlardır. Vehhabiliği destekleyenlerin çoğu 3. gruba aittir. Gazeteci Balburov böyle anlatmaktadır.⁷⁰

“Genel olarak saf İslamiyet'in destekçilerin gençler olduğu bilinmektedir. Arbi Balayev 25 yaşından daha küçüktür ve Aпти Abitayev de aynı yaşta idi. O, komutan yardımcısı Khamzat ile birlikte gelmiş ve Khamzat 20 yaş civarındaki bir gençti. Bütün bedenini silahla donatıp kamuflajlı kıyafetini giyip kurşungeçirmez yelege giyiyordu. O, yumuşak ses tonuyla konuşuyordu, ama söz konusu Kur'an olduğunda onun gözü anormal hale dönmüştür. Buna hem fanatik hem de mecnun diyebiliriz. [...] Çünkü Dudayev karşıtı Rus yanlılarının merkezi Urus-Martan'ın her yerinde saf İslamiyet'in kök salıp salmadığına dair soruya rastgele oturan Şamil Basayev dedi ki, bu normal kuşaklar arası uçurumdur. Ebeveyn-çocuk arası kavgadır. Eski kuşak mahcup olurken genç kuşak ise daha iyi kader için İslamiyet'e döndü. Böylece çocuklar inisiyatifi kazanmıştır.”

Bir de böyle de söylenmektedir:⁷¹

“18-20 yaşlarındaki gençler normal okullarda fiilen okumadı. 1991 yılından beri biz düzensiz ve kanunsuz durumda yaşıyoruz. 10-19 yaşlarındaki birçok gençler, özellikle köy kesimindekiler hayatta sadece savaşı gördüler. Durum böyleyken Vehhabi misyonerler geldiler ve onların gözlerini açıp iyilik ve ebedilik hakkında öğretileri anlattılar. Çocuklar onların ellerine düştüler. Böylece yeni mücahitler hazırlandı.”

Siyasal İslamiyet'ten başka radikal İslamiyet'e karşı kurumsal İslamiyet'in konumu açık ve sabitti. Çeçenistan'ın müftüsü Ahmed Kadırov gibi insanların inisiyatifiyle 25 Temmuz 1998 tarihinde Çeçenistan, İnguşetya ve Dağıstan'dan 1000 kişi parlamenterleri toplayıp Kafkas Müslümanları Kongresi düzenlenmiş ve Vehhabileri yok etmek için yöntemler tartışılmıştır.⁷² Aynı yılın Ağustos ayında bu üç ülkeden başka Kuzey Osetya, Kabardino-Balkarya, Karaçay-Çerkesya'nın müftüleri de katılarak Kuzey Kafkasya Müslümanlar Merkezi'nin kurulmasına, genel merkezinin Nazran'da olmasına ve Vehhabilere karşı mücadele verilmesine karar alınmıştır.⁷³ Ayrıca “Dışişleri bakanı Udugov da Vehhabi denebilir ama Çeçenistan'ın en keskin Vehhabi Yandalbiyev'dir” diye açıklama yapılmış ve Vehhabileri bitirme zamanının geldiği ilan edilmiştir.⁷⁴ Böyle bir durumda 25 Mayıs 1999 tarihinde Müftü Ahmed Kadırov'a karşı suikast girişim meydana gelmiştir. Çeçenler arasında da, diğer Müslüman toplumları gibi siyasal İslamiyet, geleneksel İslamiyet ve radikal İslamiyet gibi akımlara bölünür ve bunlar arasındaki çekişmeler sıkça çok şiddetli olmaktadır.

Sonuç

Çeçen-İnguş Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Sovyet tipine sahip olup Kafkasya'da çok sayıda olan çok uluslu devletlerden biriydi. Çeçenistan, daha önce kardeş milleti olarak tanımlanan ve ülke nüfusunun %13'ünü oluşturan İnguşların çoğunu dışlayarak ulus-devlet inşasını başlatmıştır. Fakat toplam nüfusunun %58'ini oluşturan Ruslar, Nogaylar, bazı Gürcüler ve diğer halklarının yaşadıkları Terek Nehri'nin Kuzey ötesindeki 2 rayon Çeçenistan'ın içinde kalmıştır. Etnik

(70) Balburov, “Sharia”, *Moscow News*, 7-13 Nisan 1999.

(71) Balburov, “Chechnya: Just a Little Civil War”, *Moscow News*, 30 Temmuz-05 Ağustos 1998.

(72) M. Fatullayev, “S'ezd Musul'man Osudil Vakhabizm” [Müslüman Kongresi Vehhabileri Suçlu İlan Etti], *Nezavisimaya Gazeta*, 28. 07. 1998.

(73) *Izvestia*, 19. 08. 1998.

(74) Maksakov ve Rotaat, “Neytralizatsiy Mashadova Zainteresovani v Chechne Mnogo” [Mashadov'i Nötürleştirmeye Çeçenistan'daki Çoğu İlgileniyor], *Nezavisimaya Gazeta*, 24. 07. 1998.

idari birime sahip olmayan Ruslar gitgide ülkeyi terk etmişler, ama Kozaklar merkezli olarak Terek Nehri'nin Kuzey ötesindeki 2 rayonun Çeçenistan'dan ayrılmasını ısrar edenler de çok sayıda vardır. Diğer yandan, bu 2 ilçe yakın gelecekte Rusya Federasyonu içinde Çeçenistan Cumhuriyeti tekrar inşa edileceği takdirde onun siyasal ve ekonomik temelini oluşturacak yerdir.

Dudayev baştan beri Çeçenlerin devletini inşa etmeyi hedefliyordu. Ne var ki Çeçenler birbirinden farklı kökenli olan 9 tukhum ve siyasal, toplumsal ve ekonomik hayatta büyük önemi taşıyan birçok teyplere bölünmektedir. Modern siyasal parti sistemi mevcut değildi ve idari teşkilatlar ve bürokrat yetiştirme kurumları 10 yıldır gelişmemiştir. Tukhumlar, teypler, aynı soydan gelen ailelerden oluşan garlar ve çeşitli Sufi tarikatlar tekrar güçlenip geleneksel toplumsal hayatı tekrar yapılandırmaktadır.

SSCB dağıldığında İslami arka yapıya sahip olanların sıkça ileri sürdüğü, Türkiye'den örnek olarak seküler devleti inşa etmeyi hedeflemeydi. Ama devlet kuruluşlarının dağılması ve toplumsal kargaşa devam ettikçe Çeçen Savaşı'nın liderlerinden Grozny hükümetinde kalanlar gitgide geleneksel İslamiyet'e yönelmiştir.

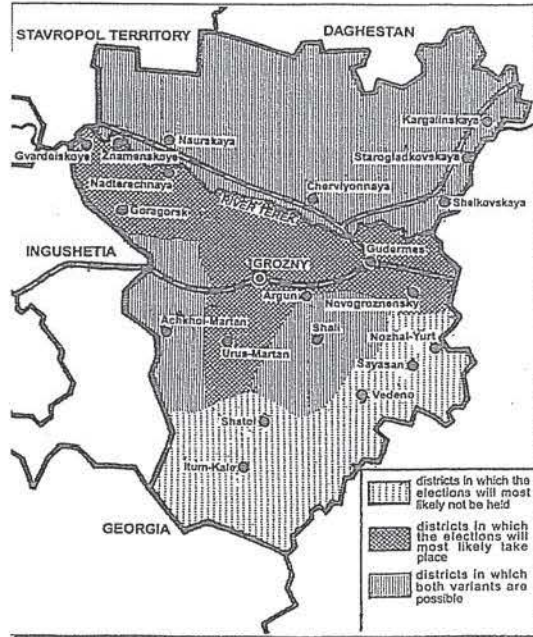
Ayrıca daha genç kuşaklardan "saf İslamiyet"e yönelenler de artmıştır. Mashadov yönetimi kendisi şeriatı uygulamaya karar verirken, İslamcılar ise siyasal sistemin tamamen İslamlaşmasını talep etmiştir.

Ayrıca siyasetin İslamlaşması Çeçenistan ve Dağıstan arasındaki yapay sınırı göz ardı ederek doğal şekilde Dağıstan'ı tekrar İslamlaştırma mekanizmasını oluşturmuştur. Bu, 1999 yılındaki İkinci Çeçen Savaşı'na yol açan Çeçen militanlarının Batı Dağıstan'a girmesini teşvik eden unsur olduğunu söyleyebiliriz.

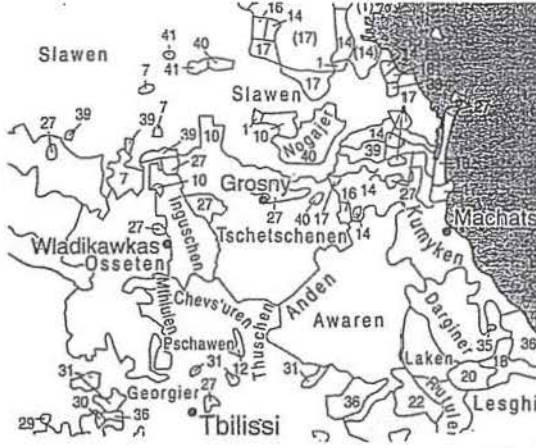
Ek-1: Eski Çeçen-İnguş Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti

Ek-2: Bölgelere göre Referandumun Gerçekleşme İhtimalini Gösteren Harita

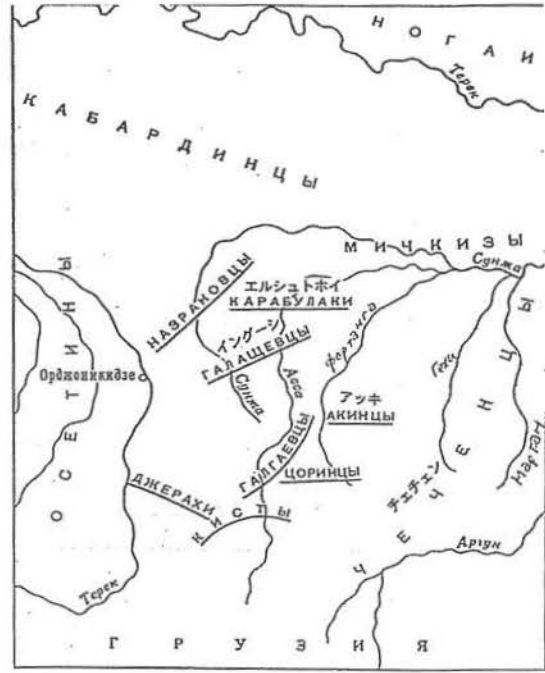

Ek-3: Kuzeydoğu Kafkasya Dil Haritası

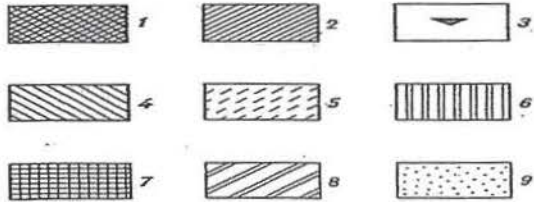
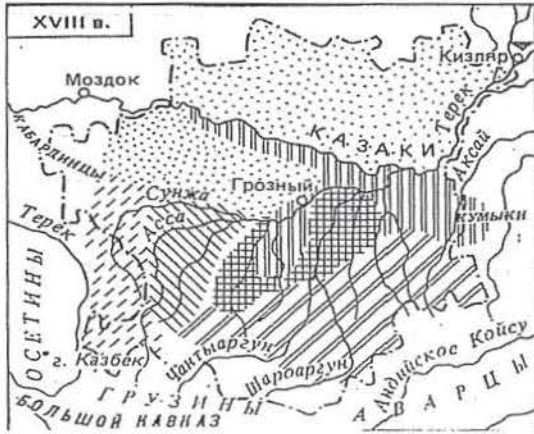

1: Gürcüler 10: Çeçenler 11: İnguşlar
16: Andiler 17: Dargiler 27: Ruslar-Ukraynalılar 40: Nogaylar

Ek-4: Ortaçağda Vaynah Tukhumlari

Ek-5: 18. Yüzyılda Çeçenistan ve İnguşsetya

3: Kızılyar'daki Akkiyeler 4: Karabulaklar (Orştkhoylar) 5: İnguşlar 6: 1730'lu-

1770'lı yıllarda Rusya'ya bağlanan Çeçenler 7: 1781 yılında Rusya'ya bağlanan ovadaki Çeçenler 8: Dağlı Çeçenler 9: 1781 yılına kadar insansız kalan yer

Kaynakça

Anchabadze, Yuriy ve Natalia Volkova, *Narodi Kavkaza* [Kafkas Halkları], Moskva: Rusya Bilimler Akademisi, 1993, 1. Cilt.

Aydayev, Yusha, *Chechentsy: İstoriya i Covremennost'* [Çeçenler: Tarih ve Günümüz], Moskva: Mir Domu Tvoemu, 1996.

Baddeley, John F., *The Russian Conquest of the Caucasus*, London: Longmans, Green, 1908.

Bennigsen, Alexandre ve Chantal Lemerrier-Quellejay, *Le Soufi et le Commissaire*, Paris: Seuil, 1985.

Bennigsen-Broxup, Marie, "After the Putsch 1991", *The North Caucasus Barrier*, Marie Bennigsen-Broxup, Der., London: C. Hurst & Co. Publishers, 1992, ss. 219-240.

Bugay, Nikolay F. ve Askerbiy M. Gonov, *Kavkaz: Narodi v Eshelonax* [Kafkasya: Kademelerdeki Halklar], Moskva: İnsan, 1998.

Gadjieva, Sakinat Sh., *Material'naya Kul'tura Nogaytsev v XIX-nachale XX v* [19. Yüzyıldan 20. Yüzyılın Başına kadar Nogayların Malzeme Kültürü], Moskva: Nauka, 1976.

Gammer, Moshe, *Muslim Resistance to the Tsar: Shamil and the Conquest of Chechenia and Daghestan*, London: Routledge, 1994.

Henze, Paul B., "The Demography of the Caucasus According to 1989 Soviet Census Data", *Central Asian Survey*, Cilt 10, Sayı 1-2, 1991, ss. 147-170.

İstoria Narodov Severnogo Kavkaza [Kuzey Kafkas Halkları Tarihi], Moskva: SSCB Bilimler Akademisi, 1998, 1. Cilt.

İzvestia.

Komsomolskaya Pravda.

Lieven, Anatol, *Chechnya-Tombstone of Russian Power*, New Haven and London: Yale University Press, 1993.

Mamakayev, Magomed, *Chechenskiy Teyp v Period ego Razlojenia* [Genişleme Döneminde Çeçen Teybi], Grozny: Checheno-İngushskoye Knijnoye İzdatel'stvo, 1973.

Moscow News.

Narodı Kavkaza [Kafkas Halkları], Moskva, SSCB Bilimler Akademisi, 1960.

Nezavisimaya Gazeta.

Rossiya-Chechnya: Tsep' Oshipok i Prestupleni [Rusya-Çeçenistan: Hatalar ve Suçların Zinciri], Moskva: Memorial, 1998.

Rywkin, Michael, "The Communist Party and the Sufi *Tariqat* in the Checheno-Ingush Republic", *Central Asian Survey*, Cilt 10, Sayı 1-2, 1991, ss. 133-145.

Splidsboel-Hansen, Flemming, "The Chechen Revolution: the Response of Moscow", *Central Asian Survey*, Cilt 13, Sayı 3, 1994, ss. 395-407.